

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV TRANSLATOLOGIE



BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Arpine Sahakyan

Komentovaný překlad: *Sorcières : La puissance invaincue des femmes*
(Mona Chollet, Editions La Découverte, Paris 2018. s. 11-29)

Annotated translation: *Sorcières : La puissance invaincue des femmes*
(Mona Chollet, Editions La Découverte, Paris 2018. p. 11-29)

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své práce doc. PhDr. Tomáši Dubědovi, Ph.D. za jeho trpělivost, ochotu a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla jmenovitě poděkovat antropoložce Mgr. Kateřině Jirsově za kontrolu věcné správnosti terminologie z oblasti čarodějnických lovů a Bc. Goru Vartazaryanovi za zodpovězení dotazů v oblasti soudních procesů čarodějnic.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31.7.2022

.....

Arpine Sahakyan

Zadání

Zadaný text přeložte do češtiny a svůj překlad doplňte překladatelským komentářem v rozsahu min. 20 normostran. V komentáři nejprve celkově charakterizujte výchozí text: uveďte, s jakým cílem byl text napsán a jaké stylistické postupy autor volí k dosažení svého záměru. Dále popište, na jaké problémy jste v překladu narazila, a zdůvodněte použité překladatelské postupy a nezbytné posuny, které jste v překladu provedla na úrovni lexika, syntaxe, a především v rovině stylistické. Postupujte přitom od celkové koncepce svého překladu k dílčím řešením. Komentář opatřete bibliografickým soupisem použitých primárních i sekundárních zdrojů, včetně internetových. Kromě dodržení formálních náležitostí stanovených pravidly pro organizaci studia na FF UK připojte ke každému vázanému exempláři práce vždy dvě kopie výchozího textu: jednu napevno svázanou s ostatními listy a druhou volně vloženou

Abstrakt

Tato bakalářská práce sestává ze dvou částí. První část je překlad vybraného úseku z knihy *Sorcières : La puissance invaincue des femmes* švýcarské autorky Mony Chollet. Překládaná část blíže představuje termín čarodějnic, stejně jako historický kontext, popisuje hony na čarodějnice a následně mluví o čarodějnicích současnosti. Druhá část je teoretická a tvoří ji komentář k překladu s překladatelskou analýzou, koncepcí, problémy a představuje jejich možná řešení, překladatelské postupy a posuny.

Klíčová slova

překlad, překladatelská analýza, komentovaný překlad, čarodějnice, středověk, renesance, feminismus, hony na čarodějnice.

Abstract

This bachelor thesis consists of two parts. The first part is the translation of a chosen passage from the book *Sorcières : La puissance invaincue des femmes* by the Swiss author Mona Chollet. The translated part speaks about the witches, the historical context, describes witch hunts that took place in Europe and overseas and speaks about contemporary witches. The second part is theoretical and consists of a commentary, which includes the translation analysis, the translation conception, problems and their possible solutions, the translation methods and the description of translation shifts.

Key words

translation, translation analysis, annotated translation, witches, middle age, renaissance, feminism, witchhunt.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. PŘEKLAD	10
2. TEORETICKÝ KOMENTÁŘ.....	28
2.1. Analýza originálu	28
2.1.1. Stylistické zařazení textu.....	28
2.1.2. Vnětextové faktory	29
2.1.2.1. Autorka	29
2.1.2.2. Adresát	30
2.1.2.3. Médium, místo a čas	30
2.1.2.4. Záměr komunikace.....	31
2.1.2.5. Funkce textu.....	31
2.1.3. Vnitrotextové faktory	33
2.1.3.1. Téma a obsah	33
2.1.3.2. Presupozice	34
2.1.3.3. Výstavba textu	34
2.1.3.4. Nonverbální prvky	35
2.1.3.5. Lexikum	36
2.1.3.6. Syntax	37
2.1.3.7. Suprasegmentální prvky.....	38
2.2. Překladatelská koncepce.....	40
2.3. Překladatelské problémy.....	42
2.3.1. Citace.....	42
2.3.1.1. „Kladivo na čarodějnice“	42
2.3.1.2. „Strach na Západě ve 14.-18. století“	45
2.3.1.3. „Bouře“	47
2.3.2. Antroponyma.....	48
2.3.2.1. Ženská jména	48
2.3.2.2. Historické osobnosti.....	50
2.3.2.3. Jména cizího původu.....	52
2.3.3. Toponyma.....	52
2.3.4. Kulturní odkazy.....	55
2.3.4.1. Populární v českém kontextu	55

2.3.4.2.	Neznámé pro českého čtenáře.....	58
2.3.5.	Umělecký styl.....	60
2.3.6.	Syntax.....	62
2.3.7.	Terminologie.....	64
2.4.	Překladatelské postupy.....	68
2.4.1.	Transpozice.....	68
2.4.2.	Koncentrace a diluce.....	69
2.4.3.	Étoffement a dépouillement.....	70
2.4.4.	Modulace.....	71
2.5.	Překladatelské posuny.....	72
2.5.1.	Stylistické ochuzování díla.....	72
2.5.2.	Generalizace.....	73
2.5.3.	Intelektualizace.....	73
ZÁVĚR.....		75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		76
SEZNAM PŘÍLOH.....		81

ÚVOD

Předmětem této bakalářské práce je komentovaný překlad úvodní kapitoly knihy *Sorcières : La puissance invaincue des femmes*, která byla vydána v kolekci „Zones“ ve francouzském nakladatelství La Découverte. Autorkou tohoto titulu je žurnalistka a esejistka Mona Chollet, jež ve stejné kolekci vydala čtyři další knihy. Její tvorba se slučuje s filosofií kolekce Zones, která reflektuje aktuální dění ve svých aktivistických publikacích z prostředí undergroundu, jejichž společným jmenovatelem je boj proti útlaku a násilí.

Námi vybraná kniha se zabývá jedním z nejtemnějších a nejvíce opomíjených období naší historie, hony na čarodějnice, jejichž následky jsou hmatatelné i v současnosti. Kniha je rozdělena na úvod a čtyři kapitoly, které jsou následně členěné do jednotlivých podkapitol. V první části této bakalářské práce byly přeloženy první čtyři podkapitoly z úvodu – konkrétně se jedná o strany 11-29. V tomto úryvku autorka nejdříve uvádí svou osobní zkušenost se zkoumaným tématem, uvádí problematiku do historického kontextu doby – novověké hony na čarodějnice a následné procesy proti čarodějnicím. Přibližuje mechanismus a důvody, které vedly k postupnému vymazání těchto událostí z naší historie, následně však mluví o vzrůstajících snahách příběhy těchto žen připomínat, zpětně se dožadovat spravedlnosti a nárokovat si titul „čarodějnice“.

Vzhledem k tomu, že je překládaný text interdisciplinární, dostupné historické publikace, které se tímto tématem zabývají, nejsou dostačující. Pro lepší vhléd do problematiky bylo tedy nutné nahlédnout do sociologických i kulturních pramenů z odborných, publicistických i populárně-naučných zdrojů. Velkým přínosem byl rovněž semestrální blok přednášek na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, který se věnoval magii, čarodějnictví a kouzelnictví v evropské středověké a raně novověké kultuře. Koncepce výkladu antropoložky Mgr. Kateřiny Jirsové byla v mnoha ohledech podobně interdisciplinární jako samotný přístup autorky. Zpřístupněné materiály a vědomosti tedy v mnoha ohledech umožnily lépe porozumět zkoumanému tématu a přesněji jej převést do cílového jazyka.

Ve druhé části této bakalářské práce, komentáři k překladu, nejprve provedeme překladatelskou analýzu výchozího textu, následně se budeme věnovat překladatelské koncepci, jednotlivým překladatelským problémům a postupům při jejich řešení. V této části budeme čerpat z teorií Jiřího Levého, Christiane Nordové a Romana Jakobsona.

Výsledná bakalářská práce by mohla být prvním krokem v představení díla Mony Chollet české veřejnosti. V českém prostředí by přeložený text mohl mít významnou roli v kontextu zvýšeného zájmu o feministickou historii a vzkvétající hnutí alternativní kultury a odboje. Zájemce by našel jak v odborné, tak i v laické veřejnosti a jeho český překlad by bylo možné avizovat například v rámci časopiseckých publikací ve web magazínu *Druhá směna*, nebo souhrnně ve feministickém nakladatelství wo-men, display.cz či Neklid.

1. PŘEKLAD

DĚDIČKY

ÚVOD

Jistěže jsem ji znala ze *Sněhurky* Walta Disneyho. Vlasy jako koudel schovávala pod černou kapucí, zahnutý nos jí zdobila bradavice, hloupý smích jí odhaloval jediný zub na spodní čelisti a husté obočí, které se jí klenulo nad šílenýma očima, ještě více zvýrazňovalo její zlověstný pohled. Tento popis však nepatří čarodějnici, která nejvíce poznamenala moje dětství. Tou je Flutter Mildweather.

Flutter se objevuje v románu pro mládež švédské autorky Marie Gripe (1923–2007) *Sklářovy děti*¹, který se odehrává ve smyšlené severské krajině. Žije na vrcholku kopce v domě pod prastarou jabloní, jejíž obrys, patrný již z dále, se vyjímá na nebi. Místo je sice tiché a krásné, ale obyvatelé sousední vesnice se tam neodvažují vkročit, protože se tam kdysi dávno tyčila šibenice. Každou noc z okna vychází slabé světlo. To stařena tká a mluví se svým jednookým havranem Solonem, jenž přišel o své oko, když se nakláněl nad studnou moudrosti. Neokouzlili mě ani tolik magické schopnosti čarodějnice, jako hluboce klidná, tajemná a jasnozřivá aura, která z ní vyzářovala.

Způsob, jakým byl popsán její vzhled, mě fascinoval. „Vždy vycházela zahalená v objemném tmavomodrém plášti, jehož široký límec při větru poletoval a hlasitě pleskal kolem její hlavy.“ – právě podle tohoto zvuku dostala jméno Flutter. „A na hlavě měla zvláštní klobouk. Jeho pružné okraje byly protkané květinami, jež jako by padaly z vysokého fialového dýnka, který byl ozdoben motýly.“ Ti, kteří ji spatřili, byli ohromeni leskem jejich modrých očí, které se „neustále měnily a působily na lidi obrovskou mocí.“ Možná je to právě obraz Flutter Mildweather, díky níž jsem později – když jsem se zajímala o módu – začala oceňovat impozantní modely značky Yohji Yamamoto. Jeho volně střižené oblečení, obrovské klobouky připomínající jakési přístřešky z látky jsou pravým opakem dominantních estetických modelů, jež mají odkrývat co nejvíce kůže a tvarů.² Flutter, která se mi

¹ GRIPE, Maria. *Glasblåsarns barn*. Stockholm: Bonnier, 1964.

² Cf. CHOLLET, Mona. *Beauté fatale. Les nouveaux visages d'une aliénation féminine*. Paris: La Découverte Poche/Essais, 2015.

vryla do paměti jako talisman, jako laskavý stín, ve mně zanechala vzpomínku na to, jakou by mohla být *nezávislá* žena.

Líbil se mi také její život v ústraní, který místy s odměřeností a jindy naopak s větší angažovaností ovlivňoval celou obec. Maria Gripe popisuje, že kopec, na kterém stál dům čarodějnice, vypadal jako kdyby chránil vesnici „schoulenou v jeho úpatí.“ Čarodějka uměla tkát nevšedně krásné koberce: „Sedávala nad svým dílem celý den a rozjímalá nad obyvateli vesnice a nad jejich životy tolik, až si jednoho dne ráno uvědomila, že umí předpovědět, co se jim stane. Skloněná nad svým dílem, četla jejich budoucnost z obrazu, který se jí přirozeně rýsoval pod prsty.“ Její přítomnost na ulicích, ač letmá a prchavá, byla znamením naděje pro ty, kteří ji na svých cestách potkávali. Druhou část své přezdívky (její pravé jméno nikdo neznal) získala právě proto, že během zimy nikdy nevycházela z domu, a kdykoliv se znovu vynořila, zvěstovalo to blížící se příchod jara, i kdyby teploměr stále ještě ukazoval „třicet stupňů pod nulou“.

Dokonce i děsivější čarodějnice, například ta z *Jeníčka a Mařenky*, nebo francouzská čarodějka z ulice Mouffetard, či baba Jaga z ruských pohádek, která žije v chaloupce na kuří nožce, ve mně vždy vzbuzovaly více obdivu než odporu. Dráždily moji představivost, přinášely mi záchvěvy vzrušující hrůzy, probouzely ve mně smysl pro dobrodružství a s ním mi otevíraly dveře do nového světa. Během přestávek jsme na základní škole spolu s dalšími spolužáky pronásledovali ženu, která žila za křovinami školního dvora. Protože se učitelský sbor k našim činům stavěl s nepochopitelnou lhostejností, museli jsme spoléhat sami na sebe. Hrozba neznáma nás pokoušela. Tehdy jsme si náhle uvědomili, že je možné vše, že poddajná krása a překypující laskavost nejsou jediným možným osudem žen. Bez tohoto opojení by našemu dětství chyběla jiskra. Ale díky Flutter Mildweather se pro mě čarodějnice definitivně stala pozitivní postavou. Právě ona měla vždy poslední slovo a uměla porazit zlé hrdiny. Nabízela požitky z pomsty nad protivníkem, který ji podcenil. Připomínala superhrdinku Fantômette, s tím rozdílem, že nepotřebovala nadání gymnastky v kabátci. Stačila jí síla mysli, což se mi líbilo, sport jsem totiž nenáviděla. Skrz její příběh jsem si uvědomila, že být ženou může znamenat dodatečnou moc, kdežto předtím jsem měla spíše opačný dojem. Od té chvíle, kdekoli vidím slovo „čarodějnice“, přitahuje veškerou moji

pozornost, jako kdyby neustále ohlašovalo sílu, která může patřit mně. Vyzařuje z něj silná energie. Odkazuje na prastaré vědomosti zakořeněné v rodinných liniích, na životní sílu, na nastřádané znalosti, které jsou dle uznávaného kánonu vědění předmětem pohrdání nebo zákazů. Líbí se mi rovněž představa, že se jedná o umění, jež se musí v průběhu života neustále zdokonalovat, kterému by se mělo věnovat a které nás chrání téměř před vším – možná právě kvůli energii, kterou do něj vkládáme. Čarodějnice představuje ženu osvobozenou od všech forem dominancí a restrikcí. Je ideálem, ke kterému by se mělo směřovat, ukazuje nám cestu.

„OBĚŤ NOVOVĚKU, NIKOLI STŘEDOVĚKU“

Trvalo to překvapivě dlouho, než jsem si uvědomila škálu nepřesností v kulturní tvorbě, jež mě obklopuje. Je plná fantaskních prvků a představ o superhrdinkách s čarodějnickými schopnostmi. Předtím než se slovo „čarodějnice“ stalo stimulujícím prvkem pro představitost nebo čestným titulem, bylo jedním z nejméně ponižujících označení. Šlo o lživé obvinění, které stálo za mučením a smrtí desítek tisíců žen. Hony na čarodějnice, které se odehrávaly v Evropě hlavně během 16. a 17. století, mají v našem kolektivním vědomí zvláštní místo. Čarodějnické procesy byly založené na výstředních obviněních, jakými byly například noční lety na čarodějnický sabat nebo smlouvání a obcování s ďáblem. Právě tato lživá obvinění vedla k následné mytizaci těchto procesů a jejich vytržení z historické reality. První známá ilustrace ženy létající na koštěti, která byla nakreslena na okraji rukopisu básně Martina Le France *Le champion des dames* (1441-1442), působí z dnešního pohledu lehkomrávně a zlomyslně – mohla by být postavou snímku Tima Burtona, být uvedena v titulcích filmu *Moje krásná čarodějka* nebo posloužit jako model pro halloweenské dekorace. Nicméně, když je poprvé kolem roku 1440 vyobrazena, stává se předzvěstí staletí útrap. Historik Guy Bechtel při popisu invence sabatu zmiňuje: „Tato dlouhá ideologická báseň rozpoutala spoustu vražd.“³ A zdá se, že se skutečnost sexuálních mučení též rozplynula v sadovských obrazech a ve znepokojivém zrušení, jež vyvolává.

³ BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident. La destruction de la sorcellerie en Europe, des origines aux grands bûchers*. Paris: Plon, 1997.

V roce 2016 se v muzeu Sint-Janshospitaal v Bruggách konala výstava s názvem „Bruegelovy čarodějnice“. Tento vlámský mistr byl prvním, kdo se danou tematikou zabýval. Na výstavním panelu byl uveden seznam se jmény desítek žen, jež byly na hlavním náměstí upáleny jako čarodějnice. „Mnoho obyvatel Brugg má dodnes stejná příjmení,“ zmiňuje ředitel muzea. „Před návštěvou výstavy však ještě nevěděli, že mezi jejich předky byla některá z žen pravděpodobně obviněna z čarodějnictví.“⁴ Popisoval to s takovým úsměvem, jako kdyby svým přátelům vyprávěl žertovní příběh o masakrech nevinných žen, jež byly popraveny na základě šílených obvinění. Vystává otázka – o jakých dalších starých či nových masových zločinech se dá mluvit s podobným úšklebkem na tváři?

Hony na čarodějnice, a s nimi spjaté vraždění mnohdy i celých rodinných linií, nastolení strachu a nelítostný zákaz určitých druhů chování a praktik, jež byly považovány za nepřijatelné, přispěly k uspořádání našeho světa. Kdyby se nikdy nebyly odehrály, dnes bychom žili nejspíše ve velmi odlišné společnosti. Hony toho vypovídají spoustu o uskutečněných rozhodnutích, o osudech, jež byly upřednostněny, a o těch, jež byly odsouzeny, a přesto jim odmítáme čelit. Ačkoli si připouštíme skutečnost těchto historických událostí, vždycky nacházíme způsob, jak si od nich udržet odstup. Právě proto je často chybně zasazujeme do období temného a zpátečnického středověku, se kterým už nás nic nespojuje, i když se velké hony na čarodějnice odehrály už během renesance – začaly kolem roku 1400 a dále se stupňovaly hlavně od roku 1560. Popravy se konaly dokonce i na konci 18. století. Vypovídá o tom případ Anny Göldi, již byla v roce 1782 ve švýcarském kantonu Glarus sřata hlava. Podle slov Guy Bechtela „čarodějnice byla obětí novověku, nikoli středověku.“⁵

Podobným způsobem jsou perzekuce často spojovány s náboženskými fanatiky neboli zvrácenými inkvizitory. Inkvizice však především stíhala kacíře a jen zřídka pronásledovala čarodějnice, jež byly v naprosté většině odsouzeny během civilních procesů. Právě laičtí soudci se v otázce čarodějnictví ukázali být „krutější a více fanatičtí než samotný Řím“⁶. Nicméně ve světě, který náboženskou víru vnímal jako jedinou přijatelnou možnost, nebylo toto rozlišení podstatné.

⁴ « Dans le sillage des sorcières de Bruegel ». Arte Journal, Arte, 8. duben 2016.

⁵ BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident*. op. cit.

⁶ *Idem*.

Existenci ďábla nezpochybňovaly ani ty některé hlasy, jež se vyslovily proti perzekucím, jako například doktor Johann Weyer, který je v roce 1563 označil za „krveprolití nevinných“. Protestanti byli sice umírněnější než katolíci, ale čarodějnice stíhali se stejným zápalem. Reformace prosadila návrat k doslovnému výkladu Bible, což s sebou nepřineslo slitování, ba naopak. Za Kalvína bylo v Ženevě popraveno třicet pět „čarodějnic“ kvůli jedinému verši z Exodu: „Čarodějníci nenecháš naživu“. Krutost obou táborů vůči čarodějnicím prohlubovaly netolerantní poměry této doby a krvelačné orgie náboženských válek. Za zmínku stojí například poprava tří tisíc protestantů v Paříži, na den sv. Bartoloměje v roce 1572.

Ve skutečnosti právě to, že hony na čarodějnice vypovídají o našem světě, nám dává výborný důvod, proč před nimi klopit zrak. Podívat se pravdě do tváře by znamenalo čelit nejzoufalejšímu odrazu našeho lidstva. Tyto velké hony jsou především důkazem toho, že si naše společnost pravidelně vybírá obětní beránky pro svá neštěstí, uzavírá se do spirály iracionality, nepřijímá žádné rozumné argumenty, a čeká, až se tento nenávislný diskurz a tato posedlost nepřátelstvím vystupňují k fyzickému násilí, které bude možné ospravedlnit jako nutnou sebeobranu společnosti. Podle slov spisovatelky Françoise d'Eaubonne hony znázorňují lidskou schopnost „rozpoutat masakr, který stojí na argumentaci choromyslného člověka“⁷. Diabolizace žen označených za čarodějnice a antisemitismus mají koneckonců spoustu společných rysů. V obou případech se užívá termínů „sabat“ nebo „synagoga“ čarodějnic, oba tábory byly podezřívány ze spiknutí za účelem zničení křesťanství a byly vyobrazeny se stejně zahnutým nosem. Písař, který se v roce 1618 během popravy u alsaského města Colmar nudil, nakreslil obviněnou na prázdný okraj svého zápisového archu s tradičním židovským účesem, „na hlavě má visací šperk a je obklopena Davidovými hvězdami“⁸.

Jako tomu často bývá, potřeba si vybrat obětního beránka nevzešla z řád nevzdělané chudiny, ale shora, z kultivovaných tříd. Vynález knihtisku v roce 1454, jenž se

⁷ D'EAUBONNE, Françoise. *Le Sexocide des sorcières*. Paris: L'Esprit frappeur, 1999.

⁸ BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident*. op. cit. V jiných případech si můžeme mezi antisemitismem a misogynií všimnout jasných paralel. V Německu například kolovaly zvěsti o tom, že Židé, kteří podstoupili obřízku, údajně každý měsíc krvácejí... (Anne L. BARSTOW, *Witchcraze. A New History of the European Witch Hunts*. New York: HarperCollins, 1994.)

shoduje se zrozením mýtu o čarodějnicích, v něm mimo jiné hraje zásadní roli. Bechtel mluví o jakési „mediální kampani“, ve které se „využívaly všechny informační prostředky té doby“ – „gramotným sloužily knihy, negramotným kázání, ke všem se dostávalo velké množství příběhů“. Dílo *Kladivo na čarodějnice (Malleus maleficarum)*, jež bylo publikované roku 1487 inkvizitory Heinrichem Kramerem z Alsaska a Jakobem Sprengerem z Basileje, by se dalo porovnat s *Mein Kampfem* Adolfa Hitlera. Během velkých čarodějnických honů byla tato kniha vydána patnáctkrát a prodána ve třiceti tisících výtiscích po celé Evropě. „V období velkých honů z ní soudci čerpali během všech soudních procesů. Pokládali otázky z *Mallea* a slyšeli odpovědi z *Mallea*,“⁹ což poněkud mění náš až příliš idealizovaný pohled na první využití knihtisku... *Kladivo na čarodějnice* vyvolávalo kolektivní halucinaci především tím, že potvrzovalo ideu bezprostřední hrozby, před kterou je třeba se bránit nevšedními prostředky. Díky jeho úspěchu se objevovaly i další hlasy démonologů, jejichž autorskou činností vydavatelství podstatně zbohatla. Ačkoli tito spisovatelé, mezi něž patří i francouzský filozof Jean Bodin (1530–1596), byli vysoce uznávaní erudovaní muži, ve svých textech se vyjadřovali jako zběsilí šílenci, podotýká Bechtel: „Jejich naivita je v silném rozporu s brutalitou, kterou projevují ve svých démonologických spisech.“

ODSTRANIT PŘEČNÍVAJÍCÍ HLAVY ŽEN

Tyto příběhy jsou děsivé, a to zejména pro ženy. Obvinění z čarodějnictví se samozřejmě nevyhnula ani mužům, ale perzekuce se opírala hlavně o misogynii. „Čarodějové nejsou velkou hrozbou,“ píše se v knize *Malleus maleficarum*. Její autoři rovněž konstatují, že bez „hříšnosti“ žen, tedy „bez jakéhokoliv čarodějnictví, by svět správně obstál proti nesčetným nebezpečnostem.“ Pro svoji tělesnou a duševní slabost, neutuchající touhu po smilstvu mají být pro ďábla snadnou kořistí. Ženy byly během těchto procesů průměrně v 80 % případů obviněny a v 85 % odsouzeny.¹⁰ Před soudním aparátem měly rovněž méně výhodné postavení – i když ve Francii muži činili pouhých 20 % obviněných, v parlamentu se odvolání soudních řízení domáhali v 50 % případů. Z právního

⁹ BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident*. op. cit.

¹⁰ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

hlediska se Evropanky staly plnohodnotnými občany až ve chvíli, kdy byly masově odsouzeny z čarodějnictví a soudy, které předtím odmítaly jejich svědectví, je náhle začaly zvat k líčením.¹¹ Ve dvaceti dvou vesnicích v okolí německého Trevíru, v oblasti, jež je spolu se Švýcarskem považována za místo vzniku a epicentrum čarodějnických honů, se mezi lety 1587 a 1593 odehrály tak nelítostné perzekuce, že ve dvou vesnicích nezůstala naživu ani jedna žena – celkem jich bylo upáleno 368. Byly vyhubeny celé rodové linie žen – důkazy proti Magdelaine Denas, která byla roku 1670 ve věku sedmdesáti sedmi let upálena ve francouzském Cambrésis, nebyly dostatečně jasné, ale byla popravena její teta, matka i dcera, a věřilo se, že čarodějnictví je dědičné.¹²

Ve chvíli, kdy se terčem obvinění staly i vyšší třídy, procesy vzápětí ustaly. Čas od času se samozřejmě objevovaly případy nařknutí z čarodějnictví mířené proti dcerám a manželkám některých úředníků ze stran jejich politických rivalů, protože to bylo mnohem snazší řešení než napadnout dotyčné muže. Valná většina obětí však pocházela z nižších vrstev. O osudech těchto žen rozhodovaly instituce vedené výhradně muži – vyslychající, kněží a duchovní, mučitelé, strážci, soudci, kati. V rámci těchto procesů ženy zažívaly nepředstavitelné pocity strachu a tísně zesílené jejich úplnou samotou. Jim příbuzní muži se jich málokdy zastávali a spíše se přidávali na stranu žalobců. V určitých případech se toto chování dá vysvětlit strachem, jelikož většina mužů byla obviněna z příbuzenských vztahů s „čarodějnicemi“. Ostatní však využívali této nedůvěřivé nálady ve společnosti k tomu, „aby se zbavili svých nepřijemných manželek či milenek, nebo aby se vyhnuli pomstě těch žen, které svedli nebo znásilnili“, zmiňuje spisovatelka Silvia Federici. Podle jejích slov „tyto roky plné teroru a propagandy položily základy hlubokého psychologického odcizení mezi muži a ženami.“¹³

Některé obviněné byly zároveň kouzelnicemi a léčitelkami – z dnešního pohledu zvláštní spojení, které bylo v kontextu doby normou. Tyto ženy přivolávaly a rušily kletby, vyráběly lektvary a kouzelné nápoje, ale zároveň léčily nemocné a zraněné nebo pomáhaly při porodech. Byly respektovanou součástí společnosti a lidé se na

¹¹ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

¹² BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident*. op. cit.

¹³ FEDERICI, Silvia. *Caliban and the witch. Women, the Body and Primitive Accumulation*. Autonomedia, 2004.

ně obraceli při všelijakých nesnázích do té doby, než se jejich činnost začala považovat za ďábelskou machinaci. Obecně řečeno ty ženy, které jakkoliv vyčnívaly ze společnosti, mohly vzbudit zájem lovců čarodějnic. Odmílnovat sousedovi, mluvit nahlas, mít osobitý charakter nebo příliš svobodný sexuální život, zkrátka překážet ve společnosti jakýmkoliv způsobem vás mohlo okamžitě ohrozit. Ženy napříč historickými epochami toto schéma důvěrně znají – jakýkoliv druh chování a jeho přesný opak se může vždycky obrátit proti vám. Bylo podezřelé, když se žena moc často neúčastnila mší, a taky, když na žádné nechyběla. Bylo podezřelé se často scházet s kamarádkami, stejně jako bylo podezřelé vést až příliš samotářský život...¹⁴ Tento mechanismus dobře znázorňuje ordál vodou. Pokud se žena, kterou shodili do vody, utopila, byla nevinná, pokud vyplavala na hladinu, byla prohlášena za čarodějnici a musela tedy být popravena. Čarodějnici bylo možné odhalit i skrz tzv. „odmítnutou almužnu“. Ti, kteří žebračkám nedali peníze a následně onemocněli nebo se jim přihodilo jakékoliv neštěstí, spěšně obvinili ženu z toho, že je proklela. V dalších případech se setkáváme s metaforou obětního beránka v její ryzi podobě: „Když se loď dlouhou dobu z plavby nevrací, je z toho obviněna Digna Robert. V roce 1565 je zatčena, upálena a její tělo je vystaveno na mlýnském kole. Když se zastaví mlýn u Bordeaux, tvrdí se, že ji kouzlem znehynbila Joanne Noals, přezdívaná Gache. Byla popravena roku 1619.“¹⁵ Nezáleželo na tom, jestli tyto ženy byly naprosto neškodné. Jejich spoluobčané byli přesvědčeni, že mají schopnost bezmezně ubližovat. V Shakespearově divadelní hře *Bouře* (1611) se o otroku Kalibanovi píše, že jeho matka „byla mocnou čarodějnici“ a François Guizot ve svém francouzském překladu z roku 1864 k tomu dodává: „V Anglii je ve všech starších obviněních z čarodějnictví slovo *witch* (čarodějnice) konstantně doplňováno přívlastkem *strong* (silná, mocná), jakožto označení zvláštního a přitěžujícího rázu. Navzdory společenskému přesvědčení proto musely soudy stanovit, že slovo *strong* nijak nemění podstatu obvinění.“

Mít ženské tělo bylo dostatečným důvodem k podezření. Po zatčení byly čarodějnice svlečeny, oholeny a následně odevzdány mučitelům, který důsledným probodáváním jehlou hledal ďáblovu znamení na povrchu i uvnitř jejich těl. Jakékoliv znaménko, jizva či nerovnost sloužilo jako důkaz – právě z toho důvodu

¹⁴ BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident*. op. cit.

¹⁵ *Idem*.

byly starší ženy usvědčeny hromadně. Toto znamení mělo být necitlivé k bolesti, jenže většina vězenkyň zažívala takový šok z podobného zneuctění, z podobného znásilnění, že v polovině vyšetření omdlévala a na další bodnutí už nereagovala. Ve Skotsku tito inkvizitoři dokonce projížděli vesnicemi a městy, kde nabízeli vyšetření jehlou, aby odhalili čarodějnice skrývající se mezi jejich obyvateli. Anglické město Newcastle upon Tyne roku 1649 zaměstnalo inkvizitora, který měl za každou odhalenou čarodějnici získat dvacet šilinků. Na radnici bylo předvedeno třicet žen. Byly svlečeny a k našemu překvapení většinu z nich usvědčili z čarodějnictví.¹⁶

Historička Anne L. Barstow v úvodu ke své studii o evropských honech na čarodějnice přiznává, že se „při psaní své práce, podobně jako v denním tisku, o lidské krutosti dozvěděla více, než by si sama přála.“¹⁷ Seznam mučení je vsutku nesnesitelný – vykloubená ramena na estrapádě, tělo popálené do bíla rozžhaveným železem, nohy zlomené ve španělské botě. Démonologové radili se nenechat nachytat na pláč, který je pouze důkazem lstivé ďábelské pasti. Lovci čarodějnic byli posedlí ženskou sexualitou a zároveň z ní měli strach. Vyšetřující se obviněných neustále ptali na to „jaký byl ďáblův penis“. Podle *Kladiva na čarodějnice* měly ženy schopnost odejmout mužům údy, které schovávaly pohromadě v krabicích nebo v ptačích hnízdech, kde sebou neustále beznadějně mrskaly – tyto sbírky se však nikdy nepodařilo najít. Košťata, na kterých létaly, nejenže neplnila svoji funkci v domácnosti, ale svým falickým tvarem vypovídala o svobodné sexualitě žen. Sabat byl vnímán jako místo nevázané sexuality, který se vymyká kontrole. Mučitelé se radovali z absolutní dominance nad žalářnicemi – mohli se bezuzdně oddávat voyeurismu a sadistickým sexuálními praktikám. Přičtíme k tomu znásilnění ze strany strážců – když se v cele našla uškrcená vězenkyně, na vině byl ďábel, který si vzal zpět svou služebnou. Během samotné popravy spousta obžalovaných už ani nezvládala stát na nohou, a i když se těšila z vidiny konce, musela ještě čelit příšerné smrti. Démonolog Henry Boguet popisuje smrt čarodějnice Claudy Jam-Guillaume, která třikrát opakovaně našla sílu

¹⁶ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

¹⁷ *Idem*.

utéct z hranice, čímž přinutila kata, aby dodržel svůj slib a uškrtil ji předtím, než se jí plameny dotknou. Po třetím útěku ji kat omráčil tak, že umřela v bezvědomí.¹⁸

SKUTEČNOST BUĎ POPŘÍT NEBO ODTRHNOUT OD REALITY

Z výše zmíněného se dá jednoduše vyvodit, že hony na čarodějnice byly válkou proti ženám. A přesto... Carol F. Karlsen, odbornice na čarodějnické procesy v Nové Anglii, s lítostí dokládá, že v mnoha vědeckých či populárně-naučných publikacích, jež se publikovaly v roce 1992 v rámci 300. výročí procesu čarodějnic ze Salemu, byla její „analýza z hlediska genderu ignorována, banalizována či nepřímo zpochybněna.“¹⁹ Samotný fakt, že historikové zatvrzele odmítají skutečnost, že hony na čarodějnice byly „explozí misogynie“ je podle Anne L. Barstow „stejně pozoruhodný, jako dané události.“²⁰ Zmiňuje překvapivé argumentační fauly, do kterých se někteří z jejich kolegů a kolegyně pouštějí, aby vyvrátili závěry, které plynou z jejich vlastních výzkumů. Sám Guy Bechtel je toho zářným příkladem – poté, co detailně popíše mechanismus „diabolizace ženy“, jenž předchází období honů na čarodějnice, se táže: „Znamená to, že je tato protiženská kampaň příčinou pálení čarodějnic?“ a kategoricky odpovídá: „Nikoliv.“ Pro podporu svého závěru používá poněkud chabé argumenty – nejprve poznamenává, že „na hranicích končili i muži“ a dále tvrdí, že „protiženské postoje se začaly objevovat již dávno před časem hranic, ještě na konci 13. století.“ Jestliže případy z francouzských obcí Loudun a Louviers ukazují, že někteří muži zřejmě byli popraveni kvůli udání ze strany „posedlých“ žen, většina z nich byla však usvědčena z čarodějnickví, kvůli již zmíněným příbuzenským vztahům se ženami, nebo bylo čarodějnickví jedním z vedlejších provinění v seznamu mnoha dalších. A právě kvůli tomu, že je nepřátelství vůči ženám mnohem starším fenoménem než samotné hony, hraje klíčovou roli v těchto procesech. Předcházející staletí nenávisti

¹⁸ BECHTEL, Guy. *La Sorcière et l'Occident*. op. cit.

¹⁹ KARLSEN, Carol F. *The Devil in the Shape of a Woman. Witchcraft in Colonial New England*. New York: W. W. Norton & Company, 1998.

²⁰ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

a tmářství se vystupňovaly k výbuchu násilí, jenž se zrodil ze strachu před ženami, které začaly zaujímat větší prostor ve společnosti.²¹

Spis *De planctu ecclesiae*, který kolem roku 1330 na žádost Jana XXII. sepsal Alvaro Pelayo, je podle slov historika Jeana Delumeau „nejzávažnějším dokladem nepřátelského postoje kněží k ženám“, „výzvou ke svaté válce proti spojenci ďábla“ a předchůdcem knihy *Malleus maleficarum*. Tento španělský františkán především poznamenává, že se „pod vnější pokorou žen skrývá pýcha, že jsou nenapravitelné, a tím se podobají Židům.“²² Bechtel potvrzuje, že od pozdního středověku byla „dokonce i ta nejlaičtější díla potřísněna misogynií.“²³ Církevní otcové a jejich nástupci v tomto ohledu pokračovali v řeckých a římských tradicích. Ještě předtím, než Eva okusila zakázané ovoce, Pandora v řecké mytologii otvírala schránku, kde bylo všechno zlo lidstva. Křesťanství ve svých počátcích hojně čerpá ze stoicismu, jenž byl nepřítelem všech potěšení, a tedy i žen. Podle Bechtela „žádná další sociální skupina na světě nebyla nikdy tak dlouho, a tak intenzivně urážena.“ Při četbě obdobných textů je zřejmé, že podobná rétorika jednoho dne nevyhnutelně musela přejít od slov ke konkrétním činům, a to celoplošně. Když německý kněz, jenž byl jedním z umírněných, narazil v roce 1593 na „spisky které obsahují urážky proti ženám“ a jejichž četba „slouží zahalečům k ubíjení času“, znepokojilo ho to. „A muž z lidu, když takové věci slyší a čte neustále, je proti ženám podrážděný, a když se dozví, že jedna z nich byla odsouzena k smrti na hranici, vzkřikne: Tak je to dobře!“

Anne L. Barstow zároveň zmiňuje, že se spousta historiků o obětech honů na čarodějnice vyjadřuje lítostivě – „hysterky“, „chudinky“. Filozofka Colette Arnould podobný postoj nachází i u Voltaira, jenž o čarodějnictví píše: „Pouze filozofie nás vyléčila z této ohavné chiméry a poučila o tom, že se pitomci nemají upalovat.“ Autorka však namítá, že „pitomci byli hlavně soudci, kteří umožnili, aby se jejich pitomost stala nakažlivou.“²⁴ Můžeme si povšimnout také tendence svádět vinu na oběti – když významný americký profesor Erik Midelfort studuje hony na

²¹ LE BRAS-CHOPARD, Armelle. *Les Putains du Diable. Le procès en sorcellerie des femmes*. Paris: Plon, 2006.

²² DELUMEAU, Jean. *Strach na Západě ve 14.-18. století: obležená obec*. Praha: Argo, 1999.

²³ BECHTEL, Guy. *Les Quatre Femmes de Dieu. La putain, la sorcière, la sainte et Bécassine*. Paris: Plon, 2000.

²⁴ ARNOULD, Colette. *Histoire de la sorcellerie*. Paris: Tallandier, 2009:

jihu Německa, poznamenává, že „silné projevy misogynie v tomto období byly způsobeny samotnými ženami“ a navrhuje dále zkoumat „proč se tato skupina ocitla v pozici obětního beránka.“²⁵ Autorka Carol F. Karlsen zpochybňuje popisy žen obžalovaných v Nové Anglii – zmínky o „špatných vlastnostech“ nebo „zvrhlé osobnosti“ se totiž shodovaly s názorem samotných žalobců – a spatřuje v nich „myšlenkový vzorec, jenž je hluboce zakořeněn v naší společnosti, a podle kterého ženy musí nést zodpovědnost za násilí, jehož se staly obětí.“²⁶ Odborníci, jejichž předmětem historického bádání jsou hony na čarodějnice, sice odsuzují tyto události a vnímají jejich děsivou realitu, ale jejich pohrdání a předsudky vypovídají o tom, že podobně jako Voltaire jsou výplodem světa, jenž sám čarodějnice stíhal. Z toho je pravděpodobně nutné vyvodit, že snahy potřebné k odhalení způsobu, jakým tato epocha transformovala evropské národy, jsou teprve ve svých počátcích.

Počet obětí těchto procesů je stále předmětem sporů a pravděpodobně nebude nikdy jednoznačně určen. V sedmdesátých letech minulého století se odhadovalo, že stály život miliónu či dokonce více lidí. Dnes se mluví spíše o padesáti až sta tisících obětech.²⁷ Do tohoto čísla se však nepočítají ženy, které byly lynčovány, ani ty, které spáchaly sebevraždu nebo umřely v žalářích na následky bídných podmínek či mučení. Další, jež zůstaly naživu, byly buď vypuzeny nebo se musely vypořádat se zničenou reputací svojí i svých rodin. Následky honů na čarodějnice však dopadaly na všechny, včetně těch, které nebyly nikdy obviněny. Veřejné popravy byly mocným nástrojem kolektivního strachu a disciplíny – přikazovaly ženám být nenápadné, poslušné, poddajné a nedělat problémy. Dříve či později tak musely samy nabýt přesvědčení, že jsou ztělesněním zla, že jejich podstata je temná a že nesou neodčinitelnou vinu.

Silná a solidární ženská subkultura středověku tímto skončila, poznamenává Anne L. Barstow. Vzestup individualismu, jenž následoval po tomto období, tedy spoléhání sama na sebe a upřednostnění svých osobních zájmů, byl u žen spjat převážně se strachem.²⁸ Jak o tom nasvědčují některé případy, důvodů k zdrženlivosti bylo mnoho. V severofrancouzském kantonu Marchiennes v roce

²⁵ Citace v BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

²⁶ KARLSEN, Carol F. *The Devil in the Shape of a Woman*. op. cit.

²⁷ EHRENREICH, Barbara a Deirdre ENGLISH. *Sorcières, sages-femmes et infirmières. Une histoire des femmes soignantes*. Paris: Cambourakis, « Sorcières », 2014.

²⁸ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

1679 Péronne Goguillon jen o vlas unikla znásilnění čtyřmi opilými vojáky, kterým musela slíbit, že zaplatí, aby ji neublížili. Když její manžel vojáky udal, pozornost soudců se zaměřila na její předchozí špatnou reputaci a musela být upálena jako čarodějnice.²⁹ Podobný je i případ Anny Göldi – švýcarský žurnalista Walter Hauser, během svých rešerší při redigování jejího životopisu zjistil, že Anna podala obvinění ze sexuálního obtěžování proti lékaři, u kterého pracovala jako služebná. Tento muž ji následně obvinil z čarodějnictví, aby se jí pomstil.³⁰

OD ČARODĚJE ZE ZEMĚ OZ PO STARHAWK

Tím, že feministky na Západě začaly připomínat příběhy žen obviněných z čarodějnictví, zasloužily se o převrat v jejich chápání, ať už to bylo jejich záměrem, či ne. Ale i navzdory této myšlenkové změně si nárokovaly tu stejnou hrůzostrašnou moc, kterou jim připisovali soudci. „My jsme vnučky těch čarodějnic, které se vám nepodařilo upálit,“ hlásá jeden ze známých sloganů. Další z Itálie sedmdesátých let zní: „Třeste se, třeste se, čarodějnice jsou zpět!“ (*Tremate, tremate, le streghe son tornate!*). Svým bojem proti zjednodušenému a přizdobenému výkladu této historie se zároveň dožadovaly spravedlnosti. Německé město Gelnhausen v roce 1985 přeměnilo v turistickou atrakci svoji čarodějnickou věž Hexenturm, kde byly kdysi ženy obviněné z čarodějnictví zazděny zaživa. V den otevření věže pro veřejnost se v ranních hodinách na místě sešly demonstrující oblečené do bíla – kroužily kolem stavby a v ruku držely transparenty se jmény obětí.³¹ Snahy o zvýšení informovanosti o procesech se občas vyplatily – díky neústupnosti životopisce Waltera Hausera v roce 2008 švýcarský kanton Glarus oficiálně rehabilitoval Annu Göldi a na její počest otevřel muzeum.³² Tento příklad následovali i Freiburg, Kolín nad Rýnem a belgické město Nieuwpoort. Díky spolupráci architekta Petera Zumthora a umělkyně Louise Bourgeois byl v roce 2013 v Norsku inaugurován památník Steilneset, který stojí přímo na místě, kde byly čarodějnice upalovány, a

²⁹ MUCHEMBELD, Robert. *Les Derniers Bûchers. Un village de France et ses sorcières sous Louis XIV.* Paris: Ramsay, 1981.

³⁰ DUPARC, Agathe. « Anna Göldi, sorcière enfin bien-aimée ». *Le Monde*, 4. září 2008.

³¹ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

³² DUPARC, Agathe. « Anna Göldi, sorcière enfin bien-aimée ». art. cit.

je věnován právě těmto devadesáti jedna ženám popraveným v severním hrabství Finnmark.³³

První feministka, která začala oživovat dějiny čarodějnic a sama si nárokovala tento titul, byla Američanka Matilda Joslyn Gage (1826-1898), která bojovala za volební práva žen, ale rovněž za práva původních obyvatel amerického kontinentu a za zrušení otroctví – byla obviněna za to, že pomáhala otrokům při jejich útěku. Ve své knize *Žena, církev a stát* z roku 1893 nabízí feministický pohled na hony na čarodějnice: „Když místo slova „čarodějnice“ dosadíme slovo „žena“, lépe porozumíme tomu, jak krutě se chovala církev vůči této sociální skupině.“³⁴ Její osobnost inspirovala postavu Glindy v knize *Čaroděj ze země Oz*, kterou napsal sám její nevlastní syn Lyman Frank Baum. Díky Victoru Flemingovi a jeho filmové adaptaci tohoto příběhu se v roce 1939 poprvé v popkultuře zrodila postava první „hodné čarodějky“.³⁵

Později se v New Yorku, na Halloween roku 1968, zrodilo hnutí Women's International Terrorist Conspiracy from Hell (WITCH), jehož členky oděné do černých kápí se procházely po Wall Street a před burzou ruku v ruce tancovaly sarabandu. O několik let později Robin Morgan, jedna z přítomných žen, líčí událost následovně: „se zavřenýma očima, se sklopenými hlavami zpívaly berberskou píseň, která je pro alžírské čarodějnice svatá, a prohlásily blížící se propad akcí. O několik hodin později byl zaznamenán pokles o jeden a půl procentních bodů, následující den akcie spadly o dalších pět bodů.“³⁶ Zmínila také, že tehdy samy nebyly dobře informované o historii čarodějnic. „Před newyorskou burzou jsme vyžadovaly rozhovor se Satanem, našim představeným – byl to hloupý krok, který mě zpětně zaráží – postava Satana byla přece vytvořena tou stejnou katolickou církví, která později obviňovala čarodějnice ze satanismu. Chytly jsme se do patriarchální pasti jak v tomto, tak i v mnoha dalších případech. Byly jsme sice neskutečně hloupé, ale měly jsme svůj styl.“³⁷ O tom vypovídají i fotografie ze

³³ « En Norvège, un monument hommage aux sorcières ». HuffPost, 18. červen 2013.

³⁴ GAGE, Matilda Joslyn. *Woman, Church and State. The Original Exposé of Male Against the Female Sex*, 1893.

³⁵ SOLLEE, Kristen J. *Witches, Sluts, Feminists. Conjuring the Sex Positive*. Los Angeles: ThreeL Media, 2017.

³⁶ MORGAN, Robin. « WITCH hexes Wall Street », *Going Too Far. The Personal Chronicle of a Feminist*. New York: Random House/Vintage Paperbacks, 1977.

³⁷ MORGAN, Robin. « Three articles on WITCH », *Going Too Far*, op. cit.

samotné události. Během druhé vlny feminismu se ve Francii začal mezi lety 1976-1981 v Paříži publikovat časopis *Sorcières*, tedy „čarodějnice“, jehož redaktorkou byla Xavière Gauthier a kam přispívaly osobnosti jako Hélène Cixous, Marguerite Duras, Luce Irigaray, Julia Kristeva, Nancy Huston nebo třeba Annie Leclerc.³⁸ Nesmíme zapomenout ani na zpěvačku Anne Sylvestre, která byla autorkou nejen dětských říkanek, ale i velmi významné feministické písně s názvem *Une sorcière comme les autres*, kterou napsala roku 1975.³⁹

Ve Spojených státech byla v roce 1979 vydána první kniha autorky Starhawk pod názvem *Spirálový tanec (The Spiral Dance)*, jež se stala stěžejním dílem o novopohanském uctívání Bohyně. Jméno této kalifornské čarodějnice, rozené Miriam Simos v roce 1951, však k evropskému čtenáři doputovalo až v roce 1999, kdy se Starhawk a její kolegové aktivně účastnili manifestací proti ministerské konferenci Světové obchodní organizace v Seattlu, během kterých se ostatně zrodilo hnutí altermondialismu. První francouzský překlad jejího díla vyšel v roce 2003 – za knihou *Snění temnoty: Magie, sex a politika* z roku 1982 stáli editor Philippe Pignarre a filozofka Isabelle Stengers.⁴⁰ Když jsem na jednom diskuzním fóru odkazovala na článek, který se této knize věnuje, spustila se vlna našťvaných sarkastických komentářů dalšího z uživatelů – byl to autor detektivek, který neměl dost drsnou slovní zásobu, aby mi vysvětlil, jak špatně snáší pojem „novopohanské čarodějnictví“. O patnáct let později se jeho názor pravděpodobně nezměnil, ale samotný termín už není téměř vůbec vnímán jako něco sprostého. Čarodějnice jsou dnes všude. Ve Spojených státech jsou součástí hnutí Black Lives Matter, jenž bojuje proti rasově motivovaným policejním vraždám, sesílají kletby na Donalda Trumpa, demonstrují proti bílým supremacistům nebo proti-potratové lobby. Nejenom ve státě Oregon, v Portlandu, ale i v mnoha dalších feministické skupiny ožívují hnutí WITCH. Isabelle Cambourakis svoji feministickou kolekci, kterou začala v roce 2015 vydávat při rodinném nakladatelství ve Francii, pokřtila „Sorcières“. První její publikací bylo právě druhé vydání knihy *Snění temnoty*:

³⁸ Viz podrobně okomentovaná (a ilustrovaná) tabulka evoluce čarodějnice a jejich kulturních vyobrazení během různých historických období v PROUST TANGUY, Julie. *Sorcières ! Le sombre grimoire du féminin*. Montélimar: Les Moutons électriques, 2015.

³⁹ Doporučuji verzi od quebecké zpěvačky Pauline Julien, k dohledání na Youtube.

⁴⁰ STARHAWK. *Snění temnoty: magie, sex a politika*. Překlad Markéty Hrbkové. Praha: Malvern, 2015.

Magie, sex a politika, která měla mnohem větší úspěch než poprvé⁴¹ – navíc se to časově shodovalo s vydáním francouzského překladu knihy *Kaliban a čarodějnice* (*Caliban and the Witch*) autorky Silvie Federici. A v září 2017 během manifestací proti reformě zákoníku práce, se v Paříži a v Toulouse objevil feministický a anarchistický blok čarodějnic Witch Bloc, jehož členové během manifestací nosili ostré klobouky a demonstrovali s velkým látkovým transparentem „Macrone, do kotle!“.

Ukazuje se, že misogynové jsou posedlí postavou čarodějnice stejně jako dříve. „Feminismus navádí ženy, aby opustily své manžely, zabíjely své děti, věnovaly se čarodějnictví, ničily kapitalismus a staly se lesbami,“ hlásal už v roce 1992 americký televangelista Pat Robertson, ve svém vyhlášeném proslovu, který v mnohých vzbuzoval velké sympatie – „Kam se můžeme podepsat?“. Během americké prezidentské kampaně v roce 2016 nenávisť vůči Hillary Clinton překročila ve velkém i tu nejostřejší kritiku, kterou by si právem zasloužila. Kandidátka za stranu demokratů byla spojována se „Zlem“ a hojně přirovnávána k čarodějnici – byla terčem útoků tedy nikoli jako politička, ale jako žena. Po její prohře někteří na YouTube vzkřísili píseň *Ding Dong, the Witch Is Dead* (*Bim bam, čarodějnice je mrtvá*), která oslavuje smrt Zlé čarodějnice z Východu ve filmu *Čaroděj ze země Oz*. Ten samý scénář se odehrál i po smrti Margaret Thatcher v roce 2013. Tato videa sdíleli nejen voliči Donalda Trumpa, ale také někteří stoupenci druhého demokratického kandidáta, který se rovněž účastnil prezidentských primárek. Na oficiálních stránkách Bernieho Sanderse byla spuštěna peněžní sbírka pod názvem *Bern the Witch* (slovní hříčka s *Burn the Witch*, neboli „palte čarodějnic“, kdy je slovo „Burn“ nahrazeno jménem „Bern“ jako „Bernie“) – volební tým vermontského senátora sbírku odebral hned, jak se o ní dozvěděl.⁴² Do seznamu nepříjemných vtipů přispěl i konzervativní komentátor Rush Limbaugh s prohlášením: *She's a witch with a capital B* (Je to čarodějnice s velkým K). Nejspíše nevěděl, že podobný výrok zazněl již v 17. století při

⁴¹ Pod názvem *Réver l'obscur*. Cf. ZARACHOWICZ, Weronika. « *Tous sorcières !* »; *Télérama*, 12. duben 2015.

⁴² Autor této iniciativy se uboze hájil blížícím se svátkem Halloween, čímž ze stolu smetl relevantní argumenty pro kritiku Hillary Clinton, která byla například dlouho proti sňatku homosexuálních párů, v roce 2009 jako ministryně zahraničních věcí podpořila státní převrat v Hondurasu, během kterého zemřelo mnoho opozičních představitelů, jako ekologická aktivistka a feministka Berta Cáceres, zavražděna v březnu 2016. SOLIS, Marie. « Bernie Sanders official campaign site once invited supporters to "Bern the Witch" », *Mic.com*, 11. březen 2016.

Salemských procesech v Massachusetts, kde jeden z žalobců nazval svoji služebnou Sarah Churchill *bitch witch*, tedy „čarodějnice-kurevnice“⁴³. Voliči demokratické strany na to odpověděli odznaky „Čarodějky s Hillary“ nebo „Harpyje jsou s Hillary“.⁴⁴

Během posledních několika let se způsob, jakým francouzské feministky vnímají postavu čarodějnic, zásadně změnil. Ve vydavatelských recenzích knihy *Snění temnoty: Magie, sex a politika* se v roce 2003 psalo: „Francouzští politici si zvykli nedůvěřovat ničemu duchovnímu a cokoliv se spiritualitě přibližuje okamžitě zavrhnout jako extrémní pravici. Magie a politika se k sobě nehodí a pokud si některé ženy nárokují označení čarodějnice, nechtějí být spojovány se starými pověrami a vyznáním, ale s ženami, jež se staly oběťmi perzekucí patriarchálních mocností.“ Dnes už toto tvrzení není až tak pravdivé. Ve Francii i ve Spojených státech nejen mladé feministky, ale také gayové a trans lidi, žádají návrat k magii. Novinářka a autorka Jack Parker začala mezi létem 2017 a jarem 2018 vydávat „newsletter moderních čarodějnic“ *Witch, Please*, který sledovalo několik tisíc lidí. Sdílela tam fotografie svého oltáře a svých vlastních kouzelnických knih, publikovala rozhovory s dalšími čarodějnicemi a dávala rady o výběru rituálů s ohledem na pozice hvězd a lunární fáze.

Tyto ženy nemají jednotná pravidla víry. Francouzská čarodějnice Mael vysvětluje, že „čarodějnictví je praxí, která nepotřebuje být doprovázena žádným náboženským vyznáním, ale může se s ním dobře kombinovat. Není tu žádná zásadní neslučitelnost. Proto občas narážíme na čarodějnice, které vyznávají velká monoteistická náboženství (křesťanství, islám, judaismus), na čarodějnice ateistky, agnostiky, ale taky na čarodějnice věřící v pohanská a novopohanská náboženství (polyteismus, wicca, helénismus atd.).“⁴⁵ Starhawk, která věří v značně široké spektrum novopohanského náboženství wicca, říká, že se rituály mají vytvářet podle konkrétních potřeb. Vypráví například jak s kamarádkami vymyslely rituál na oslavu zimního slunovratu – na pláži zapálíme veliký oheň a vztyčenými rukami se za zpěvu a jásavých výkřiků ponoříme do vln oceánu. „Během jednoho z našich

⁴³ BARSTOW, Anne L. *Witchcraze*. op. cit.

⁴⁴ SOLLEE, Kristen J. *Witches, Sluts, Feminists*. op. cit.

⁴⁵ MÆL. « Tremate tremate, le streghe son tornate ! Tremblez tremblez, les sorcières sont de retour ! - Introduction à la sorcellerie ». Simonae.fr, 11. září 2017.

prvních společně oslavených slunovratů jsme šly na pláž a před našim večerním rituálem jsme pozorovaly západ slunce. Vtom jedna z žen prohlásila: „Pojďme se svléknout a skočit do vody! Tak šup, vyzývám vás!“ Vzpomínám si, že jsem jí tehdy odpověděla „Ty jsi blázen!“, ale vlezly jsme tam. Po několika letech nás napadlo zapálit oheň, abychom úplně nezmrzly, čímž vlastně vznikla tato tradice. (Udělejte něco jednou, bude to zkušenost. Udělejte to podruhé, a stane se to tradicí.)⁴⁶“

⁴⁶ STARHAWK. *The Spiral Dance. A Rebirth of the Ancient Religion of the Goddess. 20th Anniversary Edition*. San Francisco: HarperCollins, 1999.

2. TEORETICKÝ KOMENTÁŘ

2.1. Analýza originálu

Před zahájením překladu je důležité nejprve provést překladatelskou analýzu výchozího textu, díky které překladatel snáze určí problémy, jenž se k originálu a k jeho zamýšlenému překladu vážou. Podobná analýza umožňuje překladatelům si vytvořit systematickou strategii řešení daných problémů. Pro účely naší práce se budeme opírat o teoretický model Christiane Nordové (1991), která rozděluje faktory ovlivňující text na vnětextové a vnitrotextové. Jednotlivé faktory a z nich vyplývající problémy budeme demonstrovat na konkrétních příkladech z originálu a z vlastního překladu, jež budeme označovat v závorce za citací zkratkou O nebo P a uvedeme jejich příslušnou stranou.

2.1.1. Stylistické zařazení textu

Kniha je rozdělena do úvodní a dalších čtyř kapitol, ve kterých Mona Chollet čtenáři přibližuje dějiny čarodějnictví z feministického úhlu pohledu. Jednotlivé kapitoly jsou členěny do krátkých podkapitol. Pro účely naší bakalářské práce jsme vybrali první čtyři podkapitoly z úvodu.

Překládaný text bychom mohli zařadit k populárně-naučnému funkčnímu stylu. Objevují se v něm však prvky odbornosti, zejména terminologie z oblasti historie, sociologie a genderových studií. Text nese rovněž prvky intertextuality, které se projevují například odkazy na odbornou literaturu, parafrázemi a citacemi. V poetice autorky je zároveň silná úvahová, esejistická složka – kdy zkoumanou problematiku předkládá z pohledu konkrétních historiků, ale přemýšlí nad ní v rámci širšího kontextu a snaží se kritickou analýzou dojít ke konkrétním závěrům. V textu je tedy patrné stanovisko autorky, která četnými obraznými vyjádřeními, ironickým tónem a příběhy z osobního života dodává textu ještě silnější prvek subjektivity. V rámci výstavby textu byly použity vyprávěcí, popisné, výkladové i úvahové postupy.

2.1.2. Vnětextové faktory

Mezi vnětextové faktory Nordová (1991) řadí autora, adresáta, médium, místo a čas komunikace, záměr komunikace a funkci textu.

2.1.2.1. Autorka

Autorkou knihy je švýcarská novinářka a esejistka Mona Chollet. Vystudovala literaturu v Ženevě a následně žurnalistiku ve francouzském Lille. Začínala psaním sloupků pro týdeník *Charlie Hebdo*, následně od roku 2005 přispívala do měsíčníku *Le Monde diplomatique*, jehož se stala šéfredaktorkou v roce 2016. Píše hlavně o feminizmu, o médiích, konzumerismu a tématech, která se zabývají společenským útlakem. Kromě své publicistické činnosti zároveň vede autorský blog *La Méridienne*.¹

Mona Chollet je zároveň autorkou esejistických knih, které se věnují sociálním otázkám z feministického pohledu. Jejím největším úspěchem je řada pěti knih, jež byly vydané v rámci kolekce „Zones“ v nakladatelství La Découverte. Kromě první, *Rêves de droite : défaire l'imaginaire sarkozyste*, se všechny věnují tématu rovnoprávnosti žen. V knize *Beauté fatale : les nouveaux visages d'une aliénation féminine* z roku 2012 analyzuje dopady sexistického módního průmyslu na ženy, v *Chez soi : une odysée de l'espace domestique* z roku 2015 se věnuje otázce vztahu domácnosti a žen, architektury bydlení a soukromého vlastnictví, v knize *Sorcières : la puissance invaincue des femmes*, jež je předmětem této práce, se věnuje čarodějnicím a čarodějnictví a ve své poslední publikaci *Réinventer l'amour : comment le patriarcat sabote les relations hétérosexuelles* mluví o domácím a sexualizovaném násilí a v kontextu post-me-too se snaží vytvořit návod pro proti-patriarchální, ale nikoli proti-mužské heterosexuální svazky, ve kterých by byl konsent samozřejmostí.² Tato poslední esej byla v roce 2022 oceněna Evropskou esejistickou cenou Charles-Veillona.³

¹ Blog autorky Mony Chollet [online]. [cit. 2022-07-15] < <https://www.la-meridienne.info/> >

² Notice de personne : Chollet, Mona. *BnF Catalogue général* [online]. [cit. 2022-07-15] < https://data.bnf.fr/fr/13745063/mona_chollet/ >

³ „Mona Chollet is awarded the European Essay Prize for *Réinventer l'amour*“ [online]. [cit. 2022-07-15] < <https://fondation-veillon.ch/en/> >

Do češtiny zatím nebyla přeložena žádná z jejich knih, přestože se zabývá aktuálními tématy reflektující současné světové dění.

2.1.2.2. Adresát

Z činnosti, působení a publikací Mony Chollet je patrné, že cílovým čtenářem této knihy bude člověk, který jeví zájem o feministické otázky a který chce prohlubovat své znalosti v tomto odvětví. Díky své celoživotní praxi v publicistice používá jazyk, který je přístupný všem, umí rychle zaujmout a vtáhnout do děje. O otevřenosti laické veřejnosti svědčí i četné odkazy na populární kulturu a na celospolečenské problémy současného světa. Díky konkrétním příkladům z historických výzkumů bude text relevantní i pro odborníky z různých oborů, kteří se zajímají o hony na čarodějnice.

Jediným kritériem pro adresáty této knihy je být přemýšlivým a zvědavým čtenářem. Jazyk, kterým je kniha napsaná, je spletitý, mnohavrstevnatý, s dlouhými větami připomínající tok myšlenek autorky a teprve při několikanásobné četbě je možné rozklíčovat všechny nuance, které chce čtenáři předat.

O přínosu textu pro širokou veřejnost mimo jiné svědčí i cena Prix de l'essai Psychologies-Fnac, kterou kniha obdržela v roce 2019. Tato cena se tradičně uděluje za eseje, které mají zásadní vliv na osobní vývoj čtenářů.

2.1.2.3. Médium, místo a čas

Knihy vyšly v září 2018 v nakladatelství La Découverte v Paříži. Je součástí kolekce „Zones“, která se zaměřuje na alternativní kulturu, aktivismus a kritické teorie. Díla publikovaná v této kolekci se věnují minulým i současným bojům proti všem formám útlaku. Sami se definují jako levicově smýšlející edice, která vydává texty z prostředí sociálních odbojů a militantního aktivismu. Většina knih této edice vyšla jak v tištěné, tak i v elektronické formě. Tištěná kniha má rozměry o něco menší než A5 a celkový rozsah 240 stran a elektronická verze plného textu je přístupná zdarma ke čtení na stránkách nakladatelství.⁴

⁴ À propos de Zones [online]. [cit. 2022-07-15] < <https://www.editions-zones.fr/a-propos/> >

Text je z hlediska situační vázanosti nezakotvený. Jak uvádí Čechová (2008, s. 211) „autor[ka] formuluje poznatky tak, aby byly jednoznačně vnímatelné a pochopitelné i po letech“. Faktory času a místa vzniku knihy se do textu téměř nepromítají. Tyto faktory však nelze zcela opominout. Vzhledem k esejistické povaze textu autorka užívá často kulturní, historické a politické reference, z nichž je patrné, že text vznikl v posledních několika letech ve frankofonním kontextu západní Evropy. Autorka totiž vychází z historických prací francouzských badatelů a své argumenty konkretizuje hlavně na příkladech z Francie, Švýcarska a Belgie. Odkazy vztahující se k současnému dění mapují zejména Západ, tj. dění v Severní Americe a státech západní Evropy. Tyto pasáže však nevyžadují výrazný zásah překladatele, jelikož byly dané příklady v jednu chvíli předmětem celospolečenských diskuzí a českému čtenáři jsou důvěrně známé.

2.1.2.4. Záměr komunikace

Cílem knihy *Sorcières : la puissance invaincue des femmes* je především připomenout čtenářům skutečné a cílené vraždění takzvaných čarodějnic v období raného novověku. V úvodní kapitole autorka několikrát zmiňuje vzrůstající tendence oživovat tuto zapomenutou kapitolu našich dějin. Záměr autorky tedy můžeme také zařadit k těmto snahám. Kromě výše zmíněného se však Mona Chollet pokouší uvést celou problematiku do kontextu současnosti. Mluví o ženách, které se v posledních několika desetiletích snaží svým aktivismem dosáhnout spravedlnosti, vysvětluje, jakým způsobem je slovo „čarodějnice“ používáno pro diskreditaci a ponížení žen, a v neposlední řadě informuje o těch ženách a ženských hnutích, které si tento titul hrdě nárokují a připomínají smutný osud svých předchůdkyň, které byly popraveny z „čarodějnictví“.

2.1.2.5. Funkce textu

Komunikativní funkci textu budeme hodnotit na základě klasifikace Romana Jakobsona, který je rozlišuje na referenční, emotivní, konativní, poetickou, fatickou a metajazykovou (Čermák 2013, ss. 19-20).

Napříč celým textem je dominantní funkce referenční, která svědčí o odbornosti daného textu. Kromě časoprostorových údajů a vlastních jmen jej pozorujeme zejména v rámci historické, právníkové a náboženské terminologie z období raného novověku, např.: *interrogateurs, prêtres ou pasteurs, tortionnaires, gardiens, juges, bourreaux* (O, s. 18). Dále se jedná o lexikální pole magie a čarodějnictví, např.: *Elles jetaient ou levaient des sorts, fournissaient des philtres et des potions*. (O, s. 18), či například židovské kultury *on parlait du « sabbat » ou de la « synagogue » des sorcières* (O, s. 16). Vzhledem k intertextové povaze zkoumaného textu v neposlední řadě narážíme i na četné odkazy na názvy knih, filmů a dalších kulturních pramenů, např.: *Le Marteau des sorcières* (O, s. 17), *Ma sorcière bien-aimée* (O, s. 14) či *Sorcières de Bruegel* (O, s. 27).

Velmi významná je v textu i funkce expresivní, kterou Mona Chollet svoji knihu začíná. V těchto úryvcích autorka sama vstupuje do popředí textu. *Mais la sorcière qui a le plus marqué mon enfance, ce n'est pas elle* (O, s. 11), nebo *Depuis, où que je le rencontre, le mot « sorcière » aime mon attention, comme s'il annonçait toujours une force qui pouvait être mienne*. (O, s. 13).

Začátek námi zkoumaného úryvku zároveň napovídá o tom, že i přes odbornou složku knihy se bude napříč celým textem vyskytovat poetická funkce zejména v obrazných vyjádřeních jako např.: *ses cheveux gris filasse sous sa capuche noire, son nez crochu orné d'une verrue, son rictus imbécile découvrant une dent unique plantée dans sa mâchoire inférieure, ses sourcils épais au-dessus de ses yeux fous qui accentuaient encore son expression maléfique* (O, s. 11). V textu se objevují rovněž různé slogany, s výrazným rytmem, rýmem či aliterací *bitch witch* (O, s. 28), *Les harpies pour Hillary* (O, s. 28), *Macron au chaudron* (O, s. 27), či *Tremate, tremate, le streghe son tornate !* (O, s. 24).

Zapojení autorky do textu a její snahu přesvědčit o svém záměru lze doložit funkcí konativní, např.: *il paraît difficile de ne pas déduire que les chasses aux sorcières ont été une guerre contre les femmes* (O, s. 21) či *à vrai dire* (O, s. 16).

Ke konci našeho úryvku si zároveň můžeme všimnout i funkce metajazykové, která je patrná díky kurzívě i uvozovkám, např.: **Bern the Witch** (*un jeu de mots avec*

Burn the Witch, « *Brûlez la sorcière* », avec « *Bern* » comme « *Bernie* » au lieu de *burn*) (O, s. 28).

Fatická funkce sice v textu není explicitně patrná, ale díky použitým prostředkům k připoutání a udržení pozornosti čtenáře, se dá tvrdit, že je přítomná v celém textu. Odvozujeme tak z užívaného zájmena *vous* (O, s. 13, 19, 19), který připoutá pozornost čtenáře, dále z interpunkce, zejména z vykřičníků na konci vět *Allez, chiche !* (O, s. 29), z citoslovců *Ding Dong* (O, s. 27) či nebo např. ze sledu krátkých a dlouhých citací, které dodávají textu na dynamičnosti, « *Le féminisme encourage les femmes à quitter leurs maris, à tuer leurs enfants, à pratiquer la sorcellerie, à détruire le capitalisme et à devenir lesbiennes* » [...] « *Où est-ce qu'on s'inscrit ?* » (O, s. 27).

Z výsledné analýzy je patrné, že se v překládaném úryvku objevují všechny funkční styly, což můžeme považovat za známku schopnosti autorky mnohotvárně a poutavě pracovat s jazykem.

2.1.3. Vnitrotextové faktory

Mezi vnitrotextové faktory Nordová (1991) řadí téma a obsah, presupozici, výstavbu textu, nonverbální prvky, lexikum, syntax a suprasegmentální prvky.

2.1.3.1. Téma a obsah

Tématem knihy *Sorcières : la puissance invaincue des femmes* je v první řadě postava čarodějnice napříč historickými epochami, počínaje od raného novověku, tedy obdobím nejtvrděších perzekucí, až po současnost, kdy jsou čarodějnice v populární kultuře vyobrazené téměř jako superhrdinky a jejich temná minulost již není zmiňována.

Knihy je členěna do pěti částí. Námí překládaný úryvek pochází z úvodní kapitoly, ve které autorka představuje čtenáři širší kontext čarodějnických procesů a přesah postavy a pojmu „čarodějnice“ do současnosti.

2.1.3.2. Presupozice

Předpokládá se, že čtenáři této knihy budou mít základní znalosti z oblasti feminismu a budou se orientovat v západní pop-kultuře, která je často zmiňována v rámci předkládaných příkladů. Kniha po čtenáři nevyžaduje odborné znalosti z historie, předpokládá však, že adresát je obeznámen se základním členěním historických epoch *Moyen Âge* (O, s. 24), *Renaissance* (O, s. 15), [*l'époque*] *Moderne* (O, s. 15).

Presupozice, která bude pro francouzského a českého adresáta odlišná jsou kulturní reference. I přesto, že je dnes výchozí pozice pro českého a francouzského čtenáře, co se týče dostupnosti kulturních reprezentací, téměř identická, narážíme na rozkol ve znalosti určitých kulturních odkazů, ať už filmových či jiných. Francouzský čtenář tak pravděpodobně bude znát čarodějku *Floppy Le Redoux* (O, s. 11) ze švédské pohádky *Le Château des enfants volés* (O, s. 11) či superhrdinku *Fantômette* (O, s. 13), ale český adresát si pod těmito pojmy nepředstaví nic konkrétního. Většina citovaných odkazů v textu však pochází z mainstreamové kultury jako např. *Blanche-Neige de Walt Disney* (O, s. 11) či *Ma sorcière bien-aimée* (O, s. 14) a jsou tudíž pochopitelné pro čtenáře z obou jazykových prostředí.

Vzhledem k tomu, že se po francouzském ani po českém adresátu nepředpokládá znalost z oblasti magie a čarodějnictví, jsou všechny termíny řádně vysvětleny, ať už se jedná o raně novověké soudní procesy čarodějnic či aktivity moderních čarodějnic.

2.1.3.3. Výstavba textu

Výchozí text je úryvkem z úvodní kapitoly knihy *Sorcières : la puissance invaincue des femmes*, která je členěna celkem do pěti kapitol, což je patrné již na prvních stránkách v obsahu. Dále je před samotnou statí uvedeno poděkování a citát z manifestu WITCH.

Pokud jde o horizontální členění, námi studovaný úryvek je vnitřně členěn na pět částí, z nichž první nemá titul a spadá pod samotný název celé kapitoly *Les héritières. Introduction*. V tomto úvodním textu se dozvídáme o osobní zkušenosti

autorky s tématem čarodějnic a o jejím zájmu o zkoumané téma. Téměř pohádkovým úvodem je čtenář okamžitě vtažen do děje. Text se dále dělí na jednotlivé podkapitoly « *Une victime des Modernes et non des Anciens* », *Éliminer les têtes féminines qui dépassent*, *Une histoire niée ou déréalisée*, *Du Magicien d'Oz à Starhawk*, jejichž názvy plní téměř až publicistickou získávací funkci. Tyto podkapitoly tematicky odpovídají svým názvům a z hlediska obsahové a formální návaznosti mezi nimi zde můžeme mluvit o měkkém, plynulém přechodu. (Čechová, 2008, s. 120). Napříč celým textem autorka střídá pasáže své osobní zkušenosti s citacemi z širokého spektra výzkumů různých odborníků a odbornic, což umožňuje čtenáři uchopit zkoumanou problematiku ve své celistvosti a nahlížet na ní z různých úhlů pohledů. Na konci jednotlivých kapitol je k dispozici i poznámkový aparát.

2.1.3.4. Nonverbální prvky

Nonverbálních prvků se ve zkoumaném úryvku vyskytuje minimum. Výrazná je pouze obálka, která je jednotná pro všechny knihy, které vycházejí v edici „Zones“ v nakladatelství La Découverte. Obálka knihy se tak svým rozvržením shoduje s dalšími knihami Mony Chollet, které byly v této edici publikované.

Na bílém podkladu se v horní části obálky knihy velkými růžovými písmeny vyjímá podtržený název *SORCIÈRES*, pod kterým je stejným fontem, menším písmem uveden podtitul *LA PUISSANCE INVAINCUE DES FEMMES*. Pod ním je na pravé polovině obálky uveden popis knihy, který již na první pohled seznámí čtenáře s obsahovou složkou. Na levé polovině je černobílá fotografie mladé dívky v převleku čarodějky. Archivní fotografie pochází z roku 1865 z fotografického ateliéru London Stereoscopic and Photographic Company. Z obálky se rovněž můžeme dozvědět informace o edici *ZONES*, datum vydání [09.2018], cenu 18 €, ISBN kód knihy a její čárový kód. Nesmíme zapomenout ani na jméno autorky, který je uveden černým písmem nad knižním titulem.

2.1.3.5. Lexikum

Text je psán spisovným jazykem. Lexikum je vytvořeno četnými výrazy z oblasti různých vědeckých oborů. Nejpočetnějším je v tomto ohledu historická terminologie *Moyen Âge* (O, s. 24), *Renaissance* (O, s. 15), [*l'époque*] *Moderne* (O, s. 15).

V textu je silně zastoupená náboženská terminologie, která se váže ke křesťanství *un fanatisme religieux incarné par des inquisiteurs pervers* (O, s. 15), *Le retour à une lecture littérale de la Bible prôné par la Réforme ne favorisait pas la clémence, au contraire.* (O, s. 15), *prêtres ou pasteurs* (O, s. 18), či samotné citace z Bible *deux lignes de l'Exode qui disent : « Tu ne laisseras pas vivre la magicienne. »* (O, s. 15). Objevují se rovněž termíny z dalších monoteistických či polyteistických náboženství *grandes religions monothéistes (chrétiennes, musulmanes, juives), des sorcières athées, des sorcières agnostiques, mais aussi des sorcières des religions païennes et néopaïennes (polythéistes, wiccanes, hellénistes, etc.)* (O, s. 29). A také neutrální termíny společné oběma táborem *liturgie* (O, s. 29), *culte religieux* (O, s. 29).

Dále se objevuje lexikální pole pro raně novověké realie, ať už se jedná o hodnostáře, kteří se účastnili soudních procesů *interrogeurs, [...], tortionnaires, gardiens, juges, bourreaux* (O, s. 18), či o speciální označení pro osoby, které čarodějnice vyhledávali a určovali *démonologues* (O, s. 20), *inquisiteurs* (O, s. 15), *chasseurs de sorcières* (O, s. 20), « *piqueurs* » (O, s. 20).

Pozorujeme rovněž lexikální pole popisující mučící techniky a nástroje *épreuve de bain* (O, s. 19), *le corps désarticulé par l'estrapade* (O, s. 20), *brûlé par des sièges en métal chauffé à blanc* (O, s. 20), *les os des jambes brisés par les brodequins* (O, s. 20), [*rechercher*] *la marque du Diable* (O, s. 20), *les bûchers* (O, s. 21).

V neposlední řadě se v textu objevuje lexikální pole samotné magie a čarodějnictví *des magiciennes et des guérisseuses* (O, s. 18), *jetaient ou levaient des sorts, fournissaient des philtres et des potions* (O, s. 18), « *sabbat* » ou la « *synagogue* » *des sorcières* (O, s. 16). Toto lexikální pole se vztahuje i k moderním čarodějnicím *des sorcières modernes* (O, s. 28), *autel et [...] grimoires* (O, s. 28), *rituels en lien avec la position des astres et les phases de la lune* (O, s. 28).

Intertextovost překládaného úryvku dokládají odkazy na různá díla a jejich autory, stejně jako přímé citace z daných děl. Text je proto plný vlastních jmen, jejichž řešením se budeme zabývat v následujících kapitolách. Největší problémy představuje rozhodnutí o možném přechylování ženských jmen *Silvia Federici* (O, s. 18), *Hillary Clinton* (O, s. 27), *Margaret Thatcher* (O, s. 27), možném překládání názvů knih a filmů *Malleus maleficarum* nebo *Le Marteau des sorcières* (O, s. 17), *Le Château des enfants volés* (O, s. 11), *Hansel et Gretel* (O, s. 12), *Ma sorcière bien-aimée* (O, s. 14) či *Femmes, magie et politique* (O, s. 27), či překládání jmen postav z těchto pramenů *Floppy Le Redoux* (O, s. 13), *Fantômette* (O, s. 13), *la Méchante Sorcière de l'Est* (O, s. 27) nebo *la babayaga des contes russes* (O, s. 12).

2.1.3.6. Syntax

Ze syntaktického hlediska je text poměrně náročný. Vzhledem k tomu, že se jedná o odborný text popularizační, který čerpá z jiných pramenů, autorka často uvádí citace, které jsou doprovázené uvozovacími větami. « *Les sorciers sont peu de chose* », **assure le Malleus maleficarum**. (O, s. 17). Pokud se jedná o prameny historické, věty jsou delší a oznamovacího rázu. *Les tribunaux furent obligés de décider, contre l'opinion populaire, que le mot strong n'ajoutait rien à l'accusation*. (O, s. 19). V poslední podkapitole, kde se autorka věnuje aktivismu za účelem oživení tohoto zapomenutého tématu, je valná většina vložených citací krátká a jsou často exklamativní, zvýrazněné vykřičníkem « *Tremblez, tremblez, les sorcières sont revenues !* » (O, s. 24), najdeme mezi nimi i výpovědi tázací « *Est-ce à dire que l'antiféminisme explique les bûchers ?* » (O, s. 21). V rámci těchto vložených citací nacházíme i jednočlenné věty neslovesné « *Certainement pas.* » (O, s. 21).

Autorka používá zejména složená souvětí s několikanásobnou hypotaxí. V textu nacházíme časté parenteze oddělené graficky spojovníky *La plupart – quelle surprise – furent déclarées coupables*. (O, s. 20), *leur subversion – qu'elle ait été délibérée ou pas – et revendiqué* (O, s. 24). Jedná se o příležitostné vsuvky, které slouží k vyjádření názoru autorky a odlišují je od zbytku výpovědi.

V textu se za účelem výčtu, vysvětlení příčiny či důsledku používá dvojtečka. Dále v textu najdeme středníky, které slouží k oddělení dvou výpovědí, jež mají mezi sebou silný sémantický vztah, či pro oddělení jednotlivých elementů při komplexních výčtech. *chaque comportement et son contraire pouvaient se retourner contre vous : il était suspect de manquer la messe trop souvent, mais il était suspect aussi de ne jamais la manquer ; suspect de se réunir régulièrement avec des amies, mais aussi de mener une vie trop solitaire...* (O, s. 19)

Vzhledem k tomu, že cílem našeho textu je podnítit čtenářův zájem o sdělovanou problematiku a formovat jeho postoje, v textu se mísí persvazivní funkce s didaktickou a rekreační, které dohromady napomáhají lepšímu vstřebání informací. Z tohoto důvodu jsou v textu použity konektory, které text zpřehledňují a zároveň posilují jeho kohezi.

Ze slovesných časů převládá přítomnost *on retrouve [...], on rencontre [...], on prétend [...]* (O s. 19). Během linií vyprávění používá imperfektum, který prolíná s minulým časem složeným a předminulým časem *le Musée Saint-Jean de Bruges a consacré une exposition aux « Sorcières de Bruegel »* (O, s. 14), *mes camarades et moi traquions celle qui avait élu domicile derrière les buissons de la cour* (O, s. 12).

Časté jsou i nefinitní tvary sloves, jakými jsou přechodníky, či příčestí přítomná a minulá. Gerundium, které je v textu zastoupeno hojně, vyjadřuje slovesný rod pasivum a přejímá aktualizační kategorie času a způsobu od řídicího slovesa. Ze syntaktického hlediska plní funkci příslovečného určení. Tyto charakteristiky je třeba zohlednit při jejich překladu do češtiny vzhledem k tomu, že studie paralelních korpusů ukazují, že ačkoliv čeština také disponuje přechodníky, jejich převod je z hlediska tvaru stejný jen ve 2 % případů. (Čermák, 2015)

2.1.3.7. Suprasegmentální prvky

Na rovině suprasegmentálních prvků můžeme zmínit tučně vyznačené názvy kapitol i podkapitol, které jsou navíc odlišené velkými písmeny. Dále se v textu používá kurzíva pro názvy knih a filmů a v některých případech pro zvýraznění obsahové složky výrazů, např. **une femme d'envergure** (O, s. 12), pro zvýraznění

cizí výpovědi *She's a witch with a capital B* (O, s. 28), či nekorektních výrazů *bitch witch* (O, s. 28).

Dále autorka v textu používá uvozovky, kterými vyznačuje začátky a konce citací, kterými je text prosetý, např.: « **Quand, au lieu de “sorcières”, on choisit de lire “femmes”, on gagne une meilleure compréhension des cruautés infligées par l'Église à cette portion de l'humanité.** » (O, s. 25). V tomto příkladu jsou použity i vnitřní uvozovky pro odlišení jednotlivých slov, na které je kladen důraz. Autorka uvozovky používá i v rámci metajazykové funkce pro odlišení jednotlivých slov **avec « Bern » comme « Bernie » au lieu de burn** (O, s. 28) či sloganů z manifestací **« Macron au chaudron »** (O, s. 27), nebo pro překlady, kterými doplňuje cizojazyčné výroky **« Ding dong, la sorcière est morte »** (O, s. 27).

Kromě výše zmíněných příkladů nesmíme zapomenout ani na interpunkci příznačnou pro francouzštinu. Autorka používá středník, dvojtečku, pomlčku i závorky, které napomáhají přehlednosti textu, což bylo podrobněji popsáno již v předchozí kapitole.

Vzhledem k složité syntaxi námi překládaného textu tyto prvky napomáhají čtenářům rozlousknout dlouhé větné úseky a pro překladatele jsou užitečnou nápovědou v jeho práci. Díky těmto prvkům je text mnohem přehlednější a lépe vstřebatelný.

2.2. Překladatelská koncepce

V *Umění překlada* (2012) Levý tvrdí, že překladatelská práce sestává ze tří fází: pochopení předlohy, její interpretace a následného přestylizování. V rámci předchozí kapitoly jsme podrobnou analýzou rozklíčovali autorčin záměr a pochopili její sdělení, což nám pomohlo si na základě charakteristických rysů výchozího textu určit jednotnou metodu překlada.

V rámci své teorie Levý uvádí, že je pro překladatele důležité do cílového jazyka převést invariantní prvky s ohledem na funkční styl, jenž jsme zařadili do odborného, populárně-naučného stylu.

Při vytváření překladatelské metody jsme přihlíželi k intenci autorky a ke kontextu její celé tvorby. Již v předchozích kapitolách bylo zmíněno, že se autorka považuje za feministku a ve své práci tematizuje otázku žen, rovnoprávnosti a spravedlnosti. V této knize však ženy nejsou představeny pouze jako anonymizovaná sociální skupina, která byla úmyslně masakrována v rámci honů na čarodějnice. Autorka se naopak snaží klást důraz na jednotlivé tragické osudy těchto žen tím, že vypráví jejich osobní příběhy a zmiňuje jejich jména. V popředí této knihy stojí právě jména žen, ať už těch, které byly popraveny nebo těch, které dnes a denně usilují o rovnoprávnost. Proto jsme se pro účely našeho bakalářského překlada rozhodli příjmení těchto žen nepřechylovat. Naše rozhodnutí podrobněji odůvodníme v následující kapitole.

Vzhledem k tomu, že autorka čerpala převážně z francouzských historických pramenů a vzhledem k tomu, že náš úryvek je geograficky zasazen do oblasti západní Evropy a Severní Ameriky, v textu se místy objevují reálie – převážně toponyma – která jsou pro českého čtenáře neuchopitelná. Kvůli těmto kulturním odlišnostem bylo často nutné výrazy z výchozího textu explicitovat. Dodatečných vysvětlení jsme se však snažili dopouštět jen minimálně, pouze v případech, kdy explikace měla informační hodnotu potřebnou pro pochopení celého kontextu.

Z lexikálního hlediska bylo dále nutné určit, jak budeme postupovat při překlada odborných výrazů z oblasti historie. Pro přesný terminologický převod nám nejvíce posloužily poznatky získané na semestrálním kurzu o magii, čarodějnictví a

kouzelnictví v evropské středověké a raně novověké kultuře na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy a osobní konzultace s Mgr. Kateřinou Jirsovou, která daný kurz vyučuje. Při překládání jsme se řídili i odbornou literaturou dostupnou v českých překladech, např.: *Oběšenec: středověký příběh zázraku, paměti a kolonialismu* od Roberta Bartletta, *Noční příběh: sabat čarodějnic* od Carlo Ginzburga nebo *Magie ve středověku* od Richarda Kieckheffera. Zároveň jsme se inspirovali beletristickými díly, např.: *Žitkovské bohyně* Kateřiny Tučkové či *Kladivo na čarodějnice* od Václava Kaplického. Jednotlivé výrazy jsme rovněž konzultovali v paralelním korpusu InterCorp. Díky těmto pramenům a nástrojům se nám podařilo najít z funkčního hlediska vhodné ekvivalenty.

Co se však nepodařilo udržet v rovnoměrném vztahu vůči češtině byla francouzská syntax. Již na první pohled bylo z textu patrné, že se budeme potýkat s náročnými syntaktickými celky. Ve snaze co nejvíce zpříjemnit čtenáři četbu, ale zachovat přehledné informace, tedy aby text nesl stále prvek rekreační a neztratil svůj prvek edukační, jsme byli nuceni delší větné úseky lámat na kratší segmenty nebo měnit jejich slovosled a posilovat kohezi textu.

2.3. Překladatelské problémy

Již v rámci překladatelské koncepce bylo zřejmé, že při překladu se budeme potýkat se specifickými problémy, které zde podrobněji rozebereme.

2.3.1. Citace

V knize byly často uváděny přímé citace z teoretických textů či knih, k nimž chyběl podrobný a vyčerpávající popis zdrojů, například vydání knihy, či čísel stran, z nichž je výňatek citován. Vzhledem k povaze přímých citací, by ideálním řešením bylo v přeloženém textu uvádět již publikovaný etablovaný český překlad dané pasáže. U zdrojů, které do češtiny přeloženy nebyly jsme museli uvést vlastní překladové řešení. U knih, které do češtiny přeloženy byly, jsme museli dohledat citované pasáže a s ohledem na kvalitu překladu a na textový kontext našeho úryvku jsme některá překladová řešení přejali, některými jsme se pouze inspirovali.

Uvedu tři velmi odlišné příklady – první je spjat s knihou *Kladivo na čarodějnice*, druhý s knihou *Strach na Západě ve 14.-18. století: obležená obec* a třetí se Shakespearovou hrou *Bouře*.

2.3.1.1. „Kladivo na čarodějnice“

V knize *Sorcières : la puissance invaaincue des femmes* Mona Chollet sice uvádí prameny, z nichž cituje, ale informace o konkrétních citovaných stránkách v poznámkovém aparátu napříč celou knihou chybí. Tento faktor představoval značné komplikace při dohledávání daných výroků. Nejprve jsme museli dohledat umístění dané pasáže v dostupných online francouzských verzích a následně k nim najít identickou pasáž v dostupných verzích v češtině.

Tento problém byl nejpalcivějším v případě knihy *Malleus Maleficarum*, která se stala podkladem pro stíhání a perzekuce tisíců žen. Za tímto teologickým spisem stáli učenci a doktoři teologie Jakob Sprenger a Henrich Institoris. Protože ve středověku nebylo zvykem označovat knihy rokem vydání, nedá se přesně říct v jakém roce byla poprvé vytištěna. První latinské vydání můžeme pravděpodobně datovat do roku 1486 ve Štrasburku. V dalších dvou stoletích se kniha dočkala

dvaceti devíti nových vydání. V českém překladu Jitky Lenkové kniha vyšla roku 2000 pod názvem *Kladivo na čarodějnictví, čarodějnice a jejich kacířství kopí hubící, z různých autorů složené a do čtyř svazků správně rozdělené...* V předmluvě Jitka Lenková uvádí, že překládala „s přihlédnutím k latinskému originálu a k německému překladu z roku 1906“⁵. Svůj překlad zakládala na lyonském vydání *Kladiva* z roku 1669 – posledního v řadě, které vydavatel osobně objevil ve Strahovské knihovně. České vydání je zároveň doplněno o faksimile tohoto latinského spisu, je tedy dvojjazyčné, čímž českému čtenáři představuje toto středověké dílo mnohem věrněji. Rozhodli jsme se proto využít právě její překlad.

Přímá citace z díla *Kladivo na čarodějnice* v našem výchozím textu zní následovně:

Ses auteurs estiment que s'il n'y avait pas la « malice » des femmes, « même en ne disant rien des sorcières, le monde serait libéré d'innombrables périls ». (O, s. 15)

Protože v poznámkovém aparátu chybí jakýkoliv odkaz na stránku či pasáž, ze které byl daný výrok citován, lze jen stěží dohledat v jakém z francouzských překladových vydání a v jaké části šestisetstránkového traktátu se daná pasáž nachází. V digitálních databázích se francouzské překlady *Kladiva* nepodařilo dohledat, narazila jsem však na stejnou pasáž, citovanou v odborné knize historika Jeana Delumeau *La Peur en Occident. XVe-XVIIIe siècles*. Ve své knize citaci Jean Delumeau opatřil precizním odkazem na konkrétní vydání francouzského překladu z roku 1973:

*S'il n'y avait pas la malice des femmes, même en ne disant rien des sorcières, le monde serait libéré d'innombrables périls.*⁶

Zjištění, že kniha historika Jeana Delumeau byla v českém překladu vydána roku 1999 v nakladatelství Argo pod názvem *Strach na Západě ve 14.-18. století: obležená obec*, byla milým překvapením. Daná pasáž se objevuje konkrétně

⁵ INSTITORIS, Henrich a SPRENGER, Jakob. *Kladivo na čarodějnice*. Otakar II. Praha, 2000. Str. 5.

⁶ INSTITORIS, Henricus et SPRENGER, Jakob. *Le Marteau des sorcières (Malleus Maleficarum, Strasbourg, 1487)*, édition de Venise, 1576 traduite par Arnand Danet, Plon, 1973, p. 207 ; cité par Jean DELUMEAU dans *La Peur en Occident. XVe-XVIIIe siècles.*, chapitre 10: Les agents de Satan : III. – La femme p. 448.

v kapitole *Satanovi pomocníci III – Žena*, v podkapitole s názvem *Démonizace ženy*. Překladatelka Jana Smutná-Lemmonierová ji překládá následovně:

I kdybychom pominuli čarodějnice, svět byl osvobozen od četných nebezpečí, pokud by neexistovala ženská zlomyslnost. (s. 163)⁷

Tento překlad by byl pro naše účely nepřesnou citací z druhé ruky, nemluvě o tom, že by jeho zasazení do kontextu našeho díla znělo příznakově a stylisticky by vyčnívalo.

Díky pečlivosti historika Delumeau jsme však mohli nahlédnout do původního pramene, ze kterého výrok pochází. Zjistíme, že je pasáž identická i s francouzským překladem *Kladiva čarodějnic* Arnanda Daneta a pochází z otázky 6 v první části *Mallea*. Jedná se tedy o přímou citaci.

Jak jsem uváděla o něco výše, české překlady knihy *Malleus Maleficarum* jsou z pera Jitky Lenkové. Poslední dvě dostupná vydání jsou téměř identická. Vydání z roku 2000 je dvojjazyčné, kdežto v pozdějším vydání z roku 2006, je obsažen pouze český překlad. Pasáže z obou knih bylo možné díky digitální databázi Národní knihovny jednoduše dohledat. Najdeme je pod *Otázkou VI: Jak se čarodějnice spolčují s ďáblem*, jsou identické a zní následovně:

Neboť opravdu, bez hříšnosti žen, tedy bez jakéhokoliv čarodějnictví, by svět správně obstál proti nesčetným nebezpečstvím. (s.127)⁸, (s. 115)⁹

Vzhledem k tomu, že se překladatelka snažila o co nejvěrnější převod, je z úryvku cítit archaičnost, ale zároveň je jeho výpověď srozumitelná pro čtenáře. Právě proto jsme se rozhodli i v rámci našeho bakalářského překladu převzít tuto verzi, která je věrná jak významově, tak i syntakticky originálnímu výroku a z funkčního hlediska se hodí do námi překládaného kontextu a pro naše čtenářské publikum.

⁷ DELUMEAU, Jean a Jana SMUTNÁ-LEMMONIEROVÁ. *Strach na Západě ve 14.-18. století: obležená obec*. Praha: Argo, 1999.

⁸ INSTITORIS, Henricus, SPRENGER Iacobus a Jitka LENKOVÁ. *Kladivo na čarodějnictví, čarodějnice a jejich kacířství kopí hubící, z různých autorů složené a do čtyř svazků správně rozdělené... / Malleus maleficarum, maleficas et earum haeresim frameâ conterens...* Praha: Otakar II. 2005.

⁹ INSTITORIS, Henricus, SPRENGER Iacobus a Jitka LENKOVÁ. *Kladivo na čarodějnice*. Praha: Levné knihy KMA. 2006.

Pro náš překlad jsme tedy zvolili následující řešení:

Její autoři [autoři Kladiva na čarodějnice] rovněž konstatují, že bez „hříšnosti žen, tedy bez jakéhokoliv čarodějnictví, by svět správně obstál proti nesčetným nebezpečstvím. (P, s. 7)

2.3.1.2. „Strach na Západě ve 14.-18. století“

Dalším příkladem, který představoval problémy při překladatelské práci byly pasáže citované z knihy Jeana Delumeau *Strach na Západě ve 14.-18. století: obležená obec*. Autorka uvádí, že z daného zdroje citovala pouze jednou.

Jean Delumeau voit dans le De planctu ecclesiae d'Alvaro Pelayo, rédigé vers 1330 à la demande de Jean XXII, le « document majeur de l'hostilité cléricale à la femme », un « appel à la guerre sainte contre l'alliée du Diable » et le précurseur du Malleus maleficarum. Le franciscain espagnol y affirme notamment que les femmes, « sous un extérieur d'humilité, cachent un tempérament orgueilleux et incorrigible, en quoi elles ressemblent aux Juifs ». (O, s. 22)

Jak jsme již zmínili, daná kniha byla přeložena do češtiny. Dohledání překladu konkrétní pasáže bylo o to snazší vzhledem k tomu, že je text zahrnut do paralelního korpusu InterCorp.

Překlad z pera Jany Smutné-Lemmoinerové jsme převzali jako přímou citaci i pro naši práci. Zdroj jsme následně řádně citovali, ale pro jednotnost celého poznámkového aparátu jsme neuváděli stránkování.

Spis De planctu ecclesiae, který kolem roku 1330 na žádost Jana XXII. sepsal Alvaro Pelayo, je podle slov historika Jeana Delumeau „nejzávažnějším dokladem nepřátelského postoje kněží k ženám“, „výzvou ke svaté válce proti spojenci ďábla“ a předchůdcem knihy Malleus maleficarum. Tento španělský františkán především poznamenává, že se „pod vnější pokorou žen skrývá pýcha, že jsou nenapravitelné, a tím se podobají Židům.“ (P, s. 19)

Při dalším hledání konkrétní historické terminologie v paralelním korpusu, jsme zjistili, že se kromě dané pasáže v textu skrývají i další citace z této knihy, u nichž

však není zmíněn zdroj a který bychom podle předcházejícího textového kontextu mohli chybně zařadit k jinému prameni.

En 1593, un pasteur allemand un peu plus pacifique que les autres s'alarme de ces « petites brochures qui colportent en tous lieux l'injure contre les femmes » et dont la lecture « sert de passe-temps aux oisifs » ; « et l'homme du peuple, à force d'entendre et de lire ces choses, est exaspéré contre les femmes, et quand il apprend que l'une d'elles est condamnée à périr sur le bûcher, il s'écrie : “C'est bien fait !” » (O, s. 22)

Pro český překlad jsme se tedy opět rozhodli převzít dostupný překlad knihy.

Když německý kněz, jenž byl jedním z umírněných, roku 1593 narazil na „spisky které obsahují urážky proti ženám“ a jejichž četba „slouží zahalečům k ubijení času“, znepokojilo ho to. „A muž z lidu, když takové věci slyší a čte neustále, je proti ženám podrážděný, a když se dozví, že jedna z nich byla odsouzena k smrti na hranici, vykřikne: Tak je to dobře!“ (P, s. 19)

V této části jsme se museli rozhodovat, zda budeme doplňovat zdroj těchto citací do poznámky pod čarou, ale protože jsme kopírovali styl zdrojování autorky, tuto citaci jsme nechali bez uvedení pramene, stejně jako tomu bylo v originále.

V textu se objevovali i další pasáže parafrázované z této knihy, které však nebyly graficky uváděny jako citace. Tyto pasáže jsme podobným způsobem přeložili i do češtiny, tedy bez uvozovek a bez uvedení zdroje.

La campagne menée entre 1587 et 1593 dans vingt-deux villages des environs de Trèves, en Allemagne [...] fut si féroce que, dans deux d'entre eux, elle ne laissa plus qu'une femme encore en vie ; en tout, on en avait brûlé 368. (O, ss. 17-18)

Ve dvaceti dvou vesnicích v okolí německého Trevíru [...] se mezi lety 1587 a 1593 odehrály tak nelítostné perzekuce, že ve dvou vesnicích nezůstala naživu ani jedna žena – celkem jich bylo upáleno 368. (P, s. 15)

2.3.1.3. „Bouře“

Další přímé citace pocházely z divadelní hry Bouře Williama Shakespeara z roku 1611. Inspirovali jsme se dostupnými překlady Ladislava Čelakovského z roku 1870 a Martina Hilského z roku 2007.

Citovaná pasáž se týká spíše poznámky pod čarou ve francouzské verzi překladu Françoise Guizota, který vysvětluje význam vztahu mezi slovem „strong“ a „witch“ v dobovém kontextu. Vzhledem k tomu, že tato poznámka překladatele v obou českých verzích chybí, přeložili jsme jej vlastními slovy.

« *Dans toutes les anciennes accusations de sorcellerie en Angleterre, on trouve constamment l'épithète strong (“forte”, “puissante”) associée au mot witch (“sorcière”), comme une qualification spéciale et augmentative. Les tribunaux furent obligés de décider, contre l'opinion populaire, que le mot strong n'ajoutait rien à l'accusation.* » (O, s. 19)

„V Anglii je ve všech starších obviněních z čarodějnictví slovo witch (čarodějnice) konstantně doplňováno přívlastkem strong (silná, mocná), jakožto označení zvláštního a přitěžujícího rázu. Navzdory společenskému přesvědčení proto musely soudy stanovit, že slovo strong nijak nemění podstatu obvinění.“ (P, s. 16)

Tomuto komentáři předchází konkrétní výrok Prospera, který dané sousloví použije.

Dans La Tempête de Shakespeare (1611), il est dit de l'esclave Caliban que sa mère « était une puissante sorcière » (O, s. 19)

Ve starším překladu Čelakovský Kalibanovu matku popíše adjektivem *mocná*.

*Prospero: Jen patříte, paní, na jich odznaky / A rcete, jsou-li poctiví. Ten nedotvor / Měl matku **kouzelnici, a tak mocnou,** / Že vládla měsícem ...* (s. 19)¹⁰

Martin Hilský přívlastek *strong* úplně vynechává.

¹⁰ SHAKESPEARE, Wiliam a ČELAKOVSKÝ Ladislav. *Bouře*. Jednání V, 1. [online]. 1870. s. 19.

Prospero: Pohleďte, pánové, na jejich livrej – / tak co, jsou poctiví? Tady ten netvor / se zrodil z čarodějnice, co vládla luně a přílivům i odlivům... (s. 93)¹¹

Verze Čelakovského je pro náš překlad přesnější, přestože mluví o *kouzelnici*. Při stanovení překladatelské metody jsme si vytkli, že pro slovo *sorcière* budeme vždy uvádět slovo *čarodějnice*. Budeme se tedy inspirovat starším překladem od Čelakovského, ale slovo *kouzelnice* zaměníme slovem *čarodějnice*.

V Shakespearově divadelní hře Bouře (1611) se o otroku Kalibanovi píše, že jeho matka „byla mocnou čarodějnici“. (P, s. 16)

2.3.2. Antroponyma

2.3.2.1. Ženská jména

Knihy by se svým obsahem dala zařadit mezi feministickou četbu. Autorka ji věnuje nejen perzekuovaným ženám, ale i současným ženským aktivistkám, které se svým působením pokouší zlepšit společenské poměry ve společnosti. Právě proto stojí v popředí knihy jména žen, které jim v textu dávají symbolický hlas a zvýrazňují jejich identitu. Pro náš bakalářský překlad jsme se proto rozhodli, že jména těchto žen ponecháme v původních tvarech a nebudeme je přechylovat podle českých pravidel pravopisu.

Jednáme tak nejprve z toho důvodu, že v rámci celospolečenské debaty je rostoucí tendence příjmení ponechávat v tzv. mužských tvarech, tedy bez přípony *-ová*, a to jak příjmení cizího etymologického původu, tak i příjmení původně česká. Tento sufix vyjadřuje vlastnický vztah vůči ženě, přivlastňuje ji k jejímu mužskému protějšku či k mužům v rodině, a tedy určuje identitu ženy skrze muže, což se neshoduje s většinovým politickým přesvědčením ve feministických kruzích. Tento trend mimo jiné úzce souvisí i s novým zákonem o matrikách, který od ledna 2022 povoluje všem ženám požádat o zápis svého příjmení v nepřechýlené podobě.¹² Dále je naše rozhodnutí podmíněné tím, že potenciální adresát našeho překladu

¹¹ SHAKESPEARE, Wiliam a HILSKÝ Martin. *Bouře*. Jednání V, 1. Praha: Atlantis, 2007. s. 93.

¹² „Od ledna mohou ženy používat příjmení v nepřechýleném tvaru bez jakýchkoli dalších podmínek“. *Právní prostor*. [online].

bude již seznámen s podobnou formou ženských jmen z dalších feministických pramenů. V textu by jej tyto nepřechýlené formy tedy neměly překvapit, ani by pro něj neměly představovat problém z hlediska percepce cílového textu. Posledním důvodem je funkční hledisko našeho úryvku, které jsme zařadili do populárně-naučného stylu, který má čtenáře nejen informovat o dané problematice, ale také zaujmout ať už obsahem, nebo jazykovými specifiky.

Onu feminitu jsme tedy vyjádřili flektivními sufixy pro ženský rod (*prispívaly, byla*), či opisným substantivem v ženském rodě (*redaktorkou*).

*En France, le féminisme de la deuxième vague a notamment vu la création de la revue Sorcières, publiée à Paris entre 1976 et 1981 sous la direction de **Xavière Gauthier** et à laquelle collaborèrent **Hélène Cixous, Marguerite Duras, Luce Irigaray, Julia Kristeva, Nancy Huston** ou encore **Annie Leclerc**.* (O, s. 26)

*Během druhé vlny feminismu se ve Francii začal mezi lety 1976-1981 v Paříži publikovat časopis Sorcières, tedy „čarodějnice“, jehož **redaktorkou** byla **Xavière Gauthier** a kam *prispívaly* osobnosti jako **Hélène Cixous, Marguerite Duras, Luce Irigaray, Julia Kristeva, Nancy Huston** nebo třeba **Annie Leclerc**.* (P, s. 23)

S většinou citovaných ženských jmen se běžný český čtenář setkává poprvé. V textu se však vyskytly dvě výjimky, u kterých jsme váhali. Jednalo se o političky, jejichž jména byla v českém tisku a v českém kontextu nescetněkrát skloňována. Českému adresátovi jsou tedy známá primárně v přechýlené formě.

Vzhledem k tomu, že se v námi překládaném úryvku jejich příjmení objevovala vždy doplněna o jejich osobní jména, nebylo pochyb, že by tyto ženy čtenář mohl zaměnit za jejich protějšky Billa nebo Denise. Navíc jsou tyto političky tak prominentními osobnostmi současné historie, že i v případě uvedení pouze jejich nepřechýlených příjmení by v sémantickém kontextu našeho úryvku nemohlo dojít k chybné interpretaci. Jejich jména jsme se tedy rozhodli ponechat v tzv. mužské podobě.

*la haine manifestée à l'égard de **Hillary Clinton*** (O, s. 27)

*nenávist vůči **Hillary Clinton*** (P, s. 24)

nebo

lors de la disparition de Margaret Thatcher (O, s. 27)

po smrti Margaret Thatcher (P, s. 24)

2.3.2.2. Historické osobnosti

Dále se v textu objevovala jména historických osobností, u nichž bylo nutné vyhledat správné překladatelské řešení s ohledem na české odborné publikace, které dané osoby zmiňují.

Největší problém nám kladly jména autorů knihy *Malleus maleficarum*. Ve francouzském textu jsou uvedené takto:

Œuvre de deux inquisiteurs, l'Alsacien Henri Institoris (ou Heinrich Krämer) et le Bâlois Jakob Sprenger, Le Marteau des sorcières (Malleus maleficarum), publié en 1487 (O, s. 14)

U prvního autora Mona Chollet uvádí francouzskou verzi vlastního jména *Henri* a ponechává latinizované příjmení *Institoris* v závorce zároveň uvádí znění jeho celého jména v němčině.

V již zmiňovaném překladu Jeana Delumeau překladatelka jej na jednom místě převádí jako *Jindřich Institoris*, na druhém místě jako *Heinrich Institoris*. Jitka Lenková, překladatelka samotného *Mallea*, jej překládá jako *Henricus Institoris* a *Iacobus Sprenger*. Stejným způsobem jsou uvedené i v katalogu Národní knihovny. V odborných článcích jsou uváděni jako *Heinrich Kramer* či *Heinrich Institoris*, např. v článku historika Petra Kreuze *Heinrich Kramer/Institoris a české země. Se zvláštním zřetelem k Institorisovu působení v Olomouci v letech 1499-1505*.¹³ Petr Kreuz ve svém dalším článku zmiňuje obě verze příjmení *Heinrich Kramer-Institoris*. V diplomových pracích je autor též uveden jako *Heinrich Kramer-Institoris* či *Heinrich Kramer (Institoris)*.¹⁴ V publicistických textech se však objevuje jeho jméno v zjednodušené formě *Heinrich Kramer*.¹⁵ Můžeme z toho

¹³ KREUZ, Petr. *Heinrich Kramer/Institoris a české země. Se zvláštním zřetelem k Institorisovu působení v Olomouci v letech 1499-1505*. 2018. s. 92-127.

¹⁴ KŘIVÁČEK, Petr. *Čarodějnické procesy na Šumpersku* [online]. Praha, 2010, ss. 12-13.

¹⁵ PAVLÍK, Václav. Podílel se na napsání Kladiava na čarodějnice, sám o něm ale pochyboval. *Náš region*. [online]. 12/06/2019

usoudit, že českému čtenáři je jméno tohoto inkvizitora dobře známé, a to spíše ve své německé podobě. S ohledem na populárně-naučný charakter našeho textu, jsme se chtěli vyhnout redundanci opakováním obou verzí příjmení, a proto jsme zvolili pouze formu *Heinrich Kramer*.

U druhého inkvizitora jsme se potýkali s menšími obtížemi. Zde jsme se museli pouze rozhodovat mezi formami *Jakob* nebo *Jacob*. V latinských verzích jsme naráželi i na formu *Iacobus*, ale tu jsme se rozhodli nevyužít. S ohledem na výslovnostní pravidla češtiny jsme uvedli formu *Jakob*.

Náš překlad tedy zní následovně:

Dílo Kladivo na čarodějnice (Malleus maleficarum), jež bylo publikované roku 1487 inkvizitory Heinrichem Kramerem z Alsaska a Jakobem Sprengerem z Basileje (P, s. 14).

Dále jsme narazili na jméno nizozemského doktora, u kterého autorka opět uvádí francouzskou verzi jména *Jean* a příjmení v nizozemštině *Wier*.

V paralelním korpuse bylo jméno autora ve všech čtyřech případech převedeno jako *Johann Wier*. Tyto příklady pocházejí opět z překladu díla *Strach na Západě ve 14.-18. století*. Při hledání této podoby jména v katalogu Národní knihovny jsme však nenarazili na žádnou shodu.

V odborných pracích jsme ale našli výskyt jeho jména pod formou *Johann Weyer*.^{16, 17} Stejnou formu jsme zaznamenali i v publicistických článcích.¹⁸ Pro náš překlad jsme se proto rozhodli pro uvedení právě tohoto tvaru.

médecin Jean Wier (O, s. 15)

doktor Johann Weyer (P, s. 13)

¹⁶ ŠIMEČEK, Michal. *Sociální reprezentace sexuálních deviací* [online]. Brno, 2008..

¹⁷ RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel a kol. *Psychiatrie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012. s. 15.

¹⁸ APPL, Filip. *Johann Weyer: Chránil známý bojovník proti démonům čarodějnice? Enigma Plus*. [online]. 14/9/2020.

2.3.2.3. Jména cizího původu

V textu se zároveň objevilo jediné jméno z mimoevropského kontextu, jenž by mohlo českého čtenáře překvapit. Jedná se o japonského módního návrháře Yohji Yamamoto, jehož jméno by se podle pravidel transkripce do češtiny převedlo jako *Jódži Jamamoto*.

Název této celosvětově etablované značky je totožný se jménem svého zakladatele a řadíme jej mezi významné evropské módní domy, jakými jsou Gucci, Versace, Dolce Gabbana či Chanel. Tito evropští návrháři si stejně jako Yohji na svých jménech založili svůj brand, který se do češtiny též netranskribuje jako *Guči*, *Versáce*, *Dolče Gabána* či *Šanel*. Proto jsme se rozhodli ponechat v původním tvaru i název tohoto brandu.

Navíc určitý člen před tímto cizím jménem jasně vyjadřuje, že autorka odkazuje na módní značku, nikoli na samotného návrháře, jehož jméno by se v určitém kontextu transkribovat mohlo.

les créations imposantes d'un Yohji Yamamoto (O, s. 12)

impozantní modely značky Yohji Yamamoto (P, s. 9)

2.3.3. Toponyma

Kromě antroponym v textu pozorujeme i početný výskyt toponym. Dílo jsme v předchozích kapitolách geograficky umístili do západní Evropy a Severní Ameriky, od toho se rovněž odvíjí i názvy lokalit, vesnic, měst, kantonů či regionů.

Při jejich překládání jsme zohledňovali, zda budou pro českého adresáta známé a pokud ne, vnitřními vysvětlivkami jsme čtenáře upozorňovali na velikost dané lokality popisnými substantivy.

Názvy hlavních měst a dalších významných měst, které si český čtenář dokáže geograficky lokalizovat, jsme převáděli bez dalšího opisu.

à *Genève* (O, s. 15); *près de Bordeaux* (O, s. 19) *Massachusetts* (O, s. 28),
à *Seattle* (O, s. 26)

v *Ženevě* (P, s. 13), u *Bordeaux* (P, s. 16), v *Massachusetts* (P, s. 25),
v *Seattlu* (P, s. 23)

V případě značení amerických lokalit se objevilo v jednom případě název města,
po kterém následoval název státu v závorce. Pro plynulejší četbu jsme jej přeložili
explicitně.

à *Portland (Oregon)* (O, s. 27)

ve státě *Oregon*, v *Portlandu* (P, s. 23)

Při popisu honů na čarodějnice ve Švýcarsku se autorka zmínila o dekapitaci Anny
Göldi ve švýcarském městě Glarus, které je hlavním městem stejnojmenného
kantonu. Pro konkretizaci jsme tedy uváděli, zda mluvíme o městě či o kantonu.

décapitée à Glaris, en Suisse (O, s. 15)

ve švýcarském městě *Glarus* státa hlava (P, s. 12)

le canton de Glaris (O, s. 25)

švýcarský kanton *Glarus* (P, s. 21)

Sama autorka v originálním textu často zohledňuje znalosti francouzského čtenáře
a uvádí názvy míst s explicitací. Tento postup jsme v těchto případech přejaly.

la ville anglaise de Newcastle-upon-Tyne (O, s. 20)

anglické město *Newcastle upon Tyne* (P, s. 17)

dans vingt-deux villages des environs de Trèves, en Allemagne (O, s. 17)

ve dvaceti dvou vesnicích v okolí německého *Trevíru* (P, s. 15)

ville allemande de Gelnhausen (O, s. 25)

německé město *Gelnhausen* (P, s. 21)

V jiných případech byly zmíněné lokality jasné pro francouzské čtenáře, ale pro české nikoliv. V těchto případech je bylo nutné opsat a geograficky lokalizovat.

lors d'une exécution près de Colmar (O, s. 16)

během poprav u alsaského města Colmar (P, s. 13)

Zde jsme uvedli starší denominaci před reformou francouzské územní zprávy z roku 2014, kdy Marchiennes byl kantonem v severofrancouzském departmentu Nord.

à Marchiennes (O, s. 24)

v severofrancouzském kantonu Marchiennes (P, s. 21)

Dále jsme narazili na toponyma, jejichž názvy jsou v češtině odlišná od francouzských.

Fribourg, Cologne et Nieupart, en Belgique ont suivi. (O, s. 25)

následovali i Freiburg, Kolín nad Rýnem a belgické město Nieuwpoort. (P, s. 21)

V textu jsme se rovněž setkali s názvy určitých institucí a památek, u nichž jsme při překladu do češtiny ponechávali formy z jejich původních jazyků.

Zde jsme ponechali jméno v původním tvaru, stejně jako to udělala autorka ve výchozím textu.

La Norvège a inauguré en 2013 le mémorial de Steilneset (O, s. 25)

v roce 2013 [byl] v Norsku inaugurován památník Steilneset (P, s. 22)

V tomto případě jsme nepřekládali jméno muzea podle svatého Jana, ale ponechali jsme oficiální nizozemský název muzea v Bruggách.

le Musée Saint-Jean de Bruges (O, s. 14)

v muzeu Sint-Janshospitaal v Bruggách (P, s. 12)

V tomto případě autorka uvádí uvozovkách již přeložený název památky. My jsme se rozhodli uvést překlad i německý oficiální název budovy.

*a transformé en attraction touristique sa « **Tour aux sorcières** » (O, s. 25)*

*přeměnilo v turistickou atrakci svoji čarodějnickou věž **Hexenturm** (P, s. 21)*

2.3.4. Kulturní odkazy

2.3.4.1. Populární v českém kontextu

V díle byly citované četné odkazy na audiovizuální a literární prameny. Některé z nich jsou v rámci českého kontextu známé a jejich oficiální názvy jsou v odborných publikacích, databázích či publicistice uváděné v jednotné formě.

Úvodní kapitola začíná beletrizujícím vyprávěním o vztahu autorky k čarodějnicím. Hned v prvních stránkách uvádí příklady několika pohádek, ve kterých se postavy čarodějnic objevují. Většina z nich je českému čtenáři známá.

Blanche-Neige *du Walt Disney* (O, s. 11)

Sněhurky *Walta Disneyho* (P, s. 9)

de Hansel et Gretel (O, s. 12)

z Jeníčka a Mařenky (P, s. 10)

la babayaga des contes russes (O, s. 12)

baba Jaga z ruských pohádek (P, s. 10)

Dále se setkáme s filmovými reprezentacemi čarodějnic.

Elle semble surgie d'un film de Tim Burton (O, s. 14)

Mohla by být postavou snímku Tima Burtona (P, s. 11)

*[elle semble surgie] du générique **Ma sorcière bien-aimée*** (O, s. 14)

*[mohla by] být uvedena v titulcích filmu **Moje krásná čarodějka*** (P, s. 11)

Setkáváme se rovněž s odkazy na pohádkový román *Čaroděj ze země Oz* a na jeho filmovou adaptaci z roku 1939.

le personnage de Glinda dans Le Magicien d'Oz (O, s. 25, 27)

postavu Glindy v knize Čaroděj ze země Oz (P, s. 22)

Jména některých postav jsme mírně pozměnili pro jednotnost termínové ekvivalence *sorcière* – *čarodějnice*, přestože se v českém kontextu uvádí spíše jméno *Zlá kouzelnice z Východu*.

la mort de la Méchante Sorcière de l'Est (O, s. 27)

smrt Zlé čarodějnice z Východu (P, s. 24)

V textu Mona Chollet uvádí rovněž i název známé písně z filmové adaptace tohoto románu. U něj jsme uvedli nejprve název originálu a v závorkách jeho český překlad. Píseň byla zároveň v kontextu úmrtí Margaret Thatcher zmíněna i v českém tisku.¹⁹

Ding Dong, the Witch Is Dead (« *Ding dong, la sorcière est morte* ») (O, s. 27)

Ding Dong, the Witch Is Dead (*Bim bam, čarodějnice je mrtvá*) (P, s. 24)

Autorka rovněž několikrát odkazuje na středověký traktát *Malleus maleficarum*, jehož název místy uvádí v latinské podobě a místy ve francouzském překladu. V českém kontextu se též používají obě verze, tj. latinská i česká. Proto jsme kopírovali autorčin postup, tedy latinský název jsme ponechávali v latině a francouzský název překládali do češtiny.

Le Marteau des sorcières (Malleus maleficarum) (O, s. 16)

Kladivo na čarodějnice (Malleus maleficarum) (P, s. 14)

¹⁹ Skupina lidí chce před pohřbem Thatcherové dostat na špičku hitparády píseň o mrtvé čarodějnici. *iRozhlas*. [online] 12/04/2013

*Ils vont poser les questions du **Malleus** et entendre les réponses du **Malleus**.* (O, s. 17)

*Pokládali otázky z **Mallea** a slyšeli odpovědi z **Mallea*** (P, s. 14)

Le Marteau des sorcières *entretient une hallucination collective.* (O, s. 17)

Kladivo na čarodějnice *vyvolávalo kolektivní halucinaci.* (P, s. 14)

Dále se v textu objevuje zmínka o divadelní hře Shakespeara, kterou český čtenář důvěrně zná díky jejím četným překladům. My jsme se inspirovali překladem Ladislava Čelakovského z roku 1870 a překladem Martina Hilského z roku 2007. Název obou verzí je přeložen stejně a jméno postavy otroka Kalibana je též uvedeno stejným způsobem.

*Dans **La Tempête** de Shakespeare (1611), il est dit **de l'esclave Caliban*** (O, s. 19)

*V Shakespearově divadelní hře **Bouře** (1611) se o **otroku Kalibanovi** píše* (P, s. 16)

Ráda bych zde uvedla dvě knihy spisovatelky a novopohanské čarodějnice Starhawk, které jsou v textu zmíněné. Oba tituly byly přeloženy do francouzštiny. Do češtiny byl přeložen pouze jeden z titulů, který byl publikován v nakladatelství MALVERN. V našem překladu uvádíme vždy jeho úplný název, který by měl čtenáři umožnit jeho snazší dohledání.

Femmes, magie et politique (O, s. 26)

Snění temnoty: Magie, sex a politika (P, s. 23)

Dále autorka zmiňuje knihu, jehož francouzský překlad je totožný s původní anglickou verzí – *The Spiral Dance*. Přestože se tato kniha zatím nedočkala českého překladu, předpokládáme, že by možný překlad titulu do češtiny zněl *Spirálový tanec*. Pro naše účely jsme se rozhodli uvést jak možnou českou verzi překladu, tak i jeho původní název, který jsme uvedli v závorkách.

The Spiral Dance (O, s. 26)

Spirálový tanec (The Spiral Dance) (P, s. 23)

2.3.4.2. Neznámé pro českého čtenáře

V textu se ale objevují kulturní odkazy, které jsou v českém kontextu téměř neznámé. Knihu začíná zmínkou svých oblíbených pohádkových postav.

Floppy le Redoux (O, s. 11) z pohádky *Le Château des enfants volés* (O, s. 11) z roku 1964. Originální švédský název tohoto příběhu zní *Glasblåsarns barn* a český adresát jej bude znát pravděpodobně z filmové adaptace z roku 1998. V české produkci tento film ale nebyl distribuován. Název tohoto filmu se však objevuje v rozhovoru švédského režiséra Daniela Bergmana pro Zlín film festival v doslovném překladu *Sklářovy děti*.²⁰ V našem překladu se tedy budeme řídit tímto tvarem. Jméno postavy čarodějnice budeme uvádět podle anglického překladu, o kterém se domníváme, že je pro českého čtenáře dostupnější, než například jeho francouzská či švédská verze. Vzhledem k onomatopickému charakteru jejího jména by navíc jeho význam měl být pochopitelnější, než z jiných jazykových vydání.

[...] *c'est Floppy Le Redoux. Floppy apparaît dans Le Château des enfants volés* [...] (O, s. 11)

Tou je Flutter Mildweather. Flutter se objevuje v románu pro mládež švédské autorky Marie Gripe (1923–2007) Sklářovy děti. (P, s. 9)

Další zmíněnou postavou je *Fantômette*, která je ve frankofonním světě známá jakožto jedna z prvních superhrdinek popkultury. Je hlavní postavou stejnojmenné série románů pro mládež, které byly publikovány mezi lety 1961 a 2011 v nakladatelství Hachette. Autorem této ságy čítající 56 dílů je Georges Chaulet. Příběh se dočkal televizní seriálové adaptace jak v hrané, tak i v animované podobě, byl publikován i v komiksově verzi. Český čtenář však s touto významnou francouzskou hrdinkou není obeznámen. Neexistují žádné překlady či adaptace jeho díla v českém jazyce. Nezbyvalo nám než postavu dané superhrdinky konkretizovat vnitřní vysvětlivkou.

²⁰ Příběhy Astrid Lindgrenové jsou o životních výzvách, proto jsou nesmrtelné. *Zlínská festivalová revue*. s. 1. [online]. 1/6/2017.

un peu comme Fantômette (O, s. 13)

Připomínala superhrdinku Fantômette (P, s. 10)

Dále bych ráda uvedla příklad historického pramene, který do češtiny též nebyl přeložen. Jedná se o středověký rukopis františkánského kněze *De planctu ecclesiae*, jehož název jsme se rozhodli ponechat v latině s ohledem na dobový kontext a na překlad Jany Smutné-Lemmonierové, která jej též ponechává v této podobě.

Jean Delumeau voit dans le De planctu ecclesiae d'Alvaro Pelayo, rédigé vers 1330 à la demande de Jean XXII (O, s. 22)

Spis De planctu ecclesiae, který kolem roku 1330 na žádost Jana XXII. sepsal Alvaro Pelayo (P, s. 19)

Ze současné tvorby dále autorka zmiňuje text italsko-americké výzkumnice, která vychází z radikální feministické marxistické tradice. Tematizuje například otázku globálních nerovností, mzdy za domácí práce, reprodukci a péči nebo vztahem kapitálu a levice.²¹ Dílo *Caliban and the Witch* z roku 2004 zatím nebylo přeloženo do češtiny ani do slovenštiny. Považuje se však za stěžejní feministické dílo, jež je citované a parafrázované v dalších odborných pramenech, kde je jeho název překládán doslovně, tedy *Kaliban a čarodějnice*. Název odkazuje k postavám z Shakespearovy hry *Bouře* – na otroka Kalibana a jeho matku, která byla mocnou čarodějnici. V naší práci tedy přejímáme tento český překlad a v závorkách uvedeme originální název v angličtině, stejně jako jsme postupovali u výše zmíněné knihy *The Spiral Dance*.

Caliban et la sorcière de Silvia Federici (O, s. 27)

Kaliban a čarodějnice (Caliban and the Witch) autorky Silvie Federici (P, s. 24)

²¹ POKUTOVÁ, Michaela. Kaliban a čarodějnice: Původní akumulace kapitálu a proměny genderových vztahů. *Kontradikce: časopis pro kritické myšlení. Ročník 4, číslo 1/2020*. Praha: Filosofický ústav AV ČR. [online].

2.3.5. Umělecký styl

Jak bylo zmíněno již na začátku, autorčin styl je značně poetický. Svoji knihu otevírá vyprávěním o pohádkových postavách, které ji ovlivnily v raném dětství. Samotný její styl je na prvních stránkách velmi pohádkový zejména v těch úsecích, kdy parafrázuje pasáže z pohádky *Sklářovy děti* Marie Gripe. Pro tyto pasáže jsme se snažili vybrat stylisticky podobné výrazy.

*La colline où s'élève sa maison, écrit Maria Gripe, semble protéger le village « comme s'il était **blotti sous son aile** ».* (O, s. 12)

*Maria Gripe popisuje, že kopec, na kterém stál dům čarodějnice, vypadal jako kdyby chránil vesnici „**schoulenou v jeho úpatí**.“* (P, s. 10)

nebo

Penchée sur son ouvrage, elle lisait leur avenir dans le dessin qui, tout naturellement, se créait sous ses doigts. (O, s. 12)

Skloněná nad svým dílem, četla jejich budoucnost z obrazu, který se jí přirozeně rýsoval pod prsty. (P, s. 10)

Metaforické popisy jsou dále zvýrazněné výčtem, který na nás působí jako ohňostroj silných pocitů.

Elles fouettaient l'imagination, procuraient des frissons de frayeur délicieuse, donnaient le sens de l'aventure, ouvraient sur un autre monde. (O, s. 12)

Dráždily moji představivost, přinášely mi záchvěvy vzrušující hrůzy, probouzely ve mně smysl pro dobrodružství a s ním mi otevíraly dveře do nového světa. (P, s. 10)

Sloveso *fouetter* se dá přeložit jako *zbičovat*, *sešlehat*, v přeneseném významu pak slovníky uvádějí překlad *roznítit*. V našem kontextu jsme se rozhodli použít sloveso *dráždit*, které má v sobě prvek fyzického vjemu, stejně jako francouzský originál, a zároveň se používá v kolokaci se substantivem *představivost*.

V určitých pasážích si autorka hraje s kontrastem *des frissons de frayeur* a *délicieuse*. Na tomto příkladě si můžeme rovněž všimnout aliterace, která je pro autorčinu tvorbu vlastní a zesiluje synestetické působení textu na čtenáře. Podobný dojem jsme se snažili vyvolat i v češtině *záchvěvy vzrušující hrůzy*. V českém překladu je zachován i kontrast mezi slovy *vzrušující* a *hrůza*.

Ne vždycky se však do češtiny podařilo převést metaforické obrazy.

Quelque chose autour de lui grouille d'énergie. (O, s. 13)

Vyzařuje z něj silná energie. (P, s. 11)

Slovo *grouiller* vyjadřuje neustálý pohyb a nekončící energii, slovníky uvádějí český ekvivalent *hemžit se*. Pod spojením *grouiller d'énergie* si představíme hmotu podobnou perpetuum mobile, která se neustále hýbe a mění svůj tvar. Toto spojení v nás může vyvolat obraz jakési statické energie kolem pojmu „čarodějnice“. V našem překladu se nám však nepodařilo najít výraz, který by byl úsporný a obsáhnul výše popsané.

Dále se v textu objevují metafory, které i při doslovném překladu neztrácí svůj význam.

plus cruels et plus fanatiques que Rome (O, s. 11)

krutější a více fanatičtí než samotný Řím (P, s. 12)

Řím je zde metaforou pro katolickou církev, pro náboženskou autoritu. Jeho doslovný překlad tedy vyvolává v českém čtenáři stejný obraz jako jeho francouzský originál.

Můžeme také zmínit příklad slovesa *nourrir*, který v přeneseném významu znamená rozvíjet něco, přidávat něco. Protože se nepodařilo najít vhodný ekvivalent v českém jazyce, museli jsme jej opsat slovem *prohlubovat*.

L'intolérance du climat de l'époque, l'orgie sanguinaire des guerres de religion [...] ont nourri la cruauté des deux camps à leur égard. (O, s. 15)

Krutost obou táborů vůči čarodějnicím **prohlubovaly** netolerantní poměry této doby a krvelačné orgie náboženských válek. (P, s. 13)

V textu se rovněž setkáváme s onomatopickým významem jména pohádkové postavy *Floppy Le Redoux*. Citoslovce *flop* by se dalo do češtiny přeložit jako *plesk*, *plác*. Vzhledem k tomu, že daná pohádka, ze které postava pochází, nebyla přeložena do češtiny, museli jsme se rozhodovat mezi tím, zda vymyslíme podobné jméno z funkčního hlediska pro český kontext, či zda převezmeme anglickou verzi jména. Druhá část jejího jména *redoux* nese význam oteplení, mírnějšího počasí, či tání. Protože však význam jejího jména ve vztahu k její osobě byl vysvětlený v textu, ponechali jsme jméno v anglické verzi, tedy *Flutter Mildweather*.

« Elle sortait toujours enveloppée dans une ample cape bleu foncé, **dont le large col, claquant au vent, faisait flop-flop autour de sa tête** » – d'où le surnom de « **Floppy** ». [...] elle doit la seconde partie de son surnom – personne ne connaît son véritable nom – au fait qu'elle ne se montre jamais durant l'hiver, et que sa réapparition annonce de façon certaine l'arrivée imminente du printemps, même si ce jour-là le thermomètre marque encore « trente degrés au-dessous de zéro » (O, ss. 11-12)

„Vždy vycházela zahalená v objemném tmavomodrém plášti, **jehož široký límec při větru poletoval a hlasitě pleskal kolem její hlavy.**“ – právě podle tohoto zvuku dostala jméno **Flutter**. [...] Druhou část své přezdívky (její pravé jméno nikdo neznal) získala právě proto, že **během zimy nikdy nevycházela z domu, a kdykoliv se znovu vynořila, zvěstovalo to blížící se příchod jara, i kdyby teploměr stále ještě ukazoval „třicet stupňů pod nulou“.** (P, ss. 9-10)

2.3.6. Syntax

Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, text je syntakticky poměrně náročný. Autorka používá dlouhé větné úseky, které se při převodu do češtiny leckdy musí dělit na kratší segmenty pro lepší jazykovou plynulost a obsahovou srozumitelnost. Členěním vět je možné docílit zároveň silnější koheze a sémantického vztahu mezi jednotlivými výroky.

Ve francouzštině ke grafické i logické přehlednosti slouží například středník. V češtině není obvyklé věty dělit podobným způsobem. Proto jsme se rozhodli v našem překladu věty oddělit obyčejnou tečkou.

En 1593, un pasteur allemand un peu plus pacifique que les autres s'alarme de ces « petites brochures qui colportent en tous lieux l'injure contre les femmes » et dont la lecture « sert de passe-temps aux oisifs » ; « et l'homme du peuple, à force d'entendre et de lire ces choses, est exaspéré contre les femmes, et quand il apprend que l'une d'elles est condamnée à périr sur le bûcher, il s'écrie : “C'est bien fait !” » (O, s. 22)

*Když německý kněz, jenž byl jedním z umírněných, narazil v roce 1593 na „spisky které obsahují urážky proti ženám“ a jejichž četba „slouží zahalečům k ubíjení času“, **znepokojilo ho to.** „**A muž z lidu**, když takové věci slyší a čte neustále, je proti ženám podrážděný, a když se dozví, že jedna z nich byla odsouzena k smrti na hranici, vzkřikne: **Tak je to dobře!**“ (P, s. 20)*

Ve snaze zachovat původní syntaktické celky jsme často používali pomlčku.

***De même, dans le cas d'Anna Göldi, son biographe, le journaliste suisse Walter Hauser, a retrouvé la trace d'une plainte pour harcèlement sexuel qu'elle avait déposée contre le médecin qui l'employait comme domestique.** (O, s. 24)*

***Podobný je i případ Anny Göldi – švýcarský žurnalista Walter Hauser, během svých rešerší při redigování jejího životopisu zjistil, že Anna podala obvinění ze sexuálního obtěžování proti lékaři, u kterého pracovala jako služebná.** (P, s. 13)*

Abychom dodrželi delší syntaktické celky s parentezemi, museli jsme často měnit slovosled.

***La campagne menée entre 1587 et 1593 dans vingt-deux villages des environs de Trèves, en Allemagne – lieu d'apparition et épicode, avec la Suisse, des chasses aux sorcières –, fut si féroce que, dans deux d'entre eux, elle ne laissa plus qu'une femme encore en vie ; en tout, on en avait brûlé 368.** (O, ss. 17-18)*

Ve dvaceti dvou vesnicích v okolí německého Trevíru, v oblasti, jež je spolu se Švýcarskem považována za místo vzniku a epicentrum čarodějnických honů, se mezi lety 1587 a 1593 konaly tak nelítostné perzekuce, že ve dvou vesnicích nezůstala naživu ani jedna žena – celkem jich bylo upáleno 368. (P, s. 16)

2.3.7. Terminologie

V neposlední řadě bych ráda zmínila odbornou terminologii, která byla jedním z překladatelských úskalí. Jednalo se zejména o termíny z období raného novověku spjaté s konkrétními technikami démonologů a celého aparátu, který čarodějnice stíhal.

Un moulin près de Bordeaux ne fonctionne plus ? On prétend que Jeanne Noals, dite Gache, l'a “chevillé” (1619). (O, s. 19)

Tato pasáž je součástí delší citace z knihy Guy Bechtela *La sorcière et l'Occident*. Autorka zde uvádí výraz v uvozovkách, z čehož není jasné, zda se jedná o přesný historický termín, či o nepřesný popis daného kouzla. V historických pramenech, které jsme konzultovali, se nepodařilo dohledat podobné kouzlo. Museli jsme tedy pátrat po významu. *Cheviller* znamená připevnit kolíky, zakolíkovat, jeho synonymy jsou například *fixer*, *geler*. Máme tedy před sebou obraz jakéhosi zastavení, zmrazení, nehybnosti. V češtině by zakolíkovaný mlýn zněl poněkud neobratně, proto jsme se rozhodli pro jeho opis.

Když se zastaví mlýn u Bordeaux, tvrdí se, že ji kouzlem znehybnila Joanne Noals, přezdívaná Gache. (P, s. 17)

Dalším historickým termínem, který nemá přímý ekvivalent v češtině je *piqueur*. Jednalo se o povolání, během kterého muži ohledávali ženská těla „za účelem nalezení ďáblova znamení, tzv. signum diabolicum, za používání šídla se zásuvnou jehlou.“²² Kromě tohoto typu duté jehly se k nalezení ďáblova znamení používaly

²² ANDRESOVÁ, Petra. *Čarodějnické procesy v českých zemích*. [online]. Olomouc, 2009. ss. 46.

těž jehly s jedním ostrým a druhým tupým koncem.²³ V románu Václava Kaplického je popsána tato technika slovem *bodnutí*.²⁴ Kromě popisu jehel a praktik jsme však v odborných zdrojích nenarazili na název tohoto povolání. Proto jsme se jej rozhodli vyjádřit pod zastřešujícím pojmem *mučitel*.

Après leur arrestation, les accusées étaient dénudées, rasées et livrées à un « piqueur », qui recherchait minutieusement la marque du Diable, à la surface comme à l'intérieur de leur corps, en y enfonçant des aiguilles. (O, ss. 19-20)

Po zatčení byly čarodějnice svlečeny, oholeny a následně odevzdány mučitel, který důsledným probodáváním jehlou hledal d'áblovu znamení na povrchu i uvnitř jejich těl. (P, s. 17)

V knize byly zmíněny i jiné mučící praktiky. Jednou z nich je například *l'épreuve du bain*. České zdroje mluví o *ordálu* neboli o *zkoušce vodou*, která se dělí na zkoušku vařící vodou a zkoušku vody studené.²⁵ Pro zasazení díla do dobového i geografického kontextu jsme se rozhodli pro slovo germánského původu. V našem překladu tedy budeme používat slovo *ordál*.

L'épreuve du bain le résume bien. La femme était jetée à l'eau : si elle coulait, elle était innocente ; si elle flottait, elle était une sorcière et devait donc être exécutée. (O, s. 19)

Tento mechanismus dobře znázorňuje ordál vodou. Pokud se žena, kterou shodili do vody, utopila, byla nevinná, pokud vyplavala na hladinu, byla prohlášena za čarodějnici a musela tedy být popravena. (P, s. 17)

Uvedu zde rovněž tři termíny ze současného kontextu. Prvním je konference v Seattlu v roce 1999. Ve francouzštině autorka uvádí slovo *réunion*, což se nám

²³ MIKMEKOVÁ, Eliška. *Obraz čarodějnických procesů v české a charvátské krásné literatuře*. [online]. Brno, 2019. s. 26.

²⁴ KAPLICKÝ, Václav. *Kladivo na čarodějnice*. Praha: Fortuna Libri. 2016. s. 20.

²⁵ MÍČA, Ladislav. *Ordály – pouhé iracionální důkazní prostředky? : Úloha božích soudů ve společnosti doby předhusitské*. [online]. Olomouc, 2016. ss. 212-224.

zdálo málo konkrétní. Pro dohledání přesného termínu dané konference jsme tedy konzultovali odborné politologické a ekonomické publikace. Některé zdroje ji uvádí jako *jednání ministrů v Seattlu*²⁶, další ji zmiňují jako *konferenci ministrů*²⁷ či *ministerskou konferenci*^{28, 29}. Abychom se vyhnuli velké míře substantivizace, rozhodli jsme se v našem textu použít verzi *ministerská konference*.

contre la réunion de l'Organisation mondiale du commerce à Seattle (O, s. 26)

proti ministerské konferenci Světové obchodní organizace v Seattlu (P, s. 24)

Dalším příkladem z nedávné minulosti je zmínka o hnutí *Black Lives Matter*. Zde jsme museli přihlédnout k tomu, že autorka knihu publikovala v září 2018, necelé dva roky před masovými protesty tohoto hnutí. V závorce tedy uvedla překlad jeho názvu a stručně popsala jeho činnost. Zmíněné protesty z května 2020 měly takový dopad, že zmobilizovaly další aktivisty po celém světě – demonstrace proti policejnímu násilí se konaly i v Praze. Tyto události se objevily na většině zpravodajských kanálů a potenciální český čtenář, který by se k danému textu dostal v roce 2022, o daném pojmu bude mít naprosto odlišnou představu, než francouzský čtenář z roku 2018. Rozhodli jsme se tehdy název hnutí nepřekládat a ponechat pouze stručný popis jeho činnosti.

*Aux États-Unis, elles prennent part au mouvement **Black Lives Matter** (« Les vies des Noirs comptent », contre les meurtres racistes commis par la police)* (O, s. 27)

*Ve Spojených státech jsou součástí hnutí **Black Lives Matter**, jenž bojuje proti rasově motivovaným policejním vraždám* (P, s. 24)

V souvislosti s tímto hnutím autorka rovněž zmiňuje výraz *suprémacistes blancs*, který při korpusovém hledání nacházel pouze ekvivalent *rasista*. Slovo

²⁶ SVATOŠ, Miroslav, a kol. *Zahraniční obchod: Teorie a praxe*. Grada Publishing, 2009. s. 69.

²⁷ FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Společné politiky EU*. C H Beck, 2008. s. 99-105

²⁸ Ibid.

²⁹ CIHELKOVÁ, Eva a kol. *Regionalismus a multilateralismus: Základy nového světového obchodního řádu?* C H Beck, 2010. s. 69.

supremacista však v sobě vyjadřuje explicitní nadřazenost předponou *supra-*, která se ve slově *rasista* ztrácí. Tímto slovem jsou označováni příslušníci krajní pravice, kteří věří ve vlastní nadřazenost. Termín se v posledních letech stal rovněž často skloňovaným pojmem v publicistice^{30, 31} ale i v odborných publikacích³². Proto si jej dovolíme ponechat i v tomto překladu.

protestent contre les suprémacistes blancs (O, s. 27)

demonstrují proti bílým supremacistům (P, s. 24)

³⁰ TRACHTENBERG, Barry. Uměle vyvolaná panika nad hnutím BDS odvádí pozornost od neonacismu. *Alarm*. [online]

³¹ ZAKARIA, Fareed. Vadí jim to? Americké elity reagují na Trumpa zbaběle. *Respekt*. [online].

³² SYNDER, Timothy. *Cesta k nsvobodě*. Paseka, 2019. s. 146.

2.4. Překladatelské postupy

Francouzština a čeština jsou typologicky odlišné jazyky, což se promítá při jednotlivých překladatelských problémech a jejich řešeních. Ty jsou podrobně uvedené v předchozí kapitole. Zde se pokusíme stručně rekapitulovat jednotlivé překladatelské postupy podle klasifikace v publikaci *Francouzština pro pokročilé* (Tionová a kol., 2000).

Nejprve popíšeme jazykovou odlišnost francouzštiny a češtiny, ze které pramení většina překladatelských problémů na rovině gramatické a syntaktické.

Čeština se řadí mezi flektivní neboli syntetické jazyky. Tyto jazyky jsou mnohem úspornější, protože své výrazové jednotky vyjadřují flexí, například kumulativními morfémy. Francouzština je na straně druhé jazykem izolačním neboli analytickým, který gramatické kategorie vyjadřuje samostatnými prostředky nebo slovosledem.

V rámci výše zmíněné publikace Eva Janovcová překladatelské postupy dělí na transpozici, koncentraci a diluci, *étouffement* a *dépouillement*, modulaci.

2.4.1. Transpozice

Rozlišujeme transpozici slovního druhu, transpozici syntaktickou a transpozici francouzského jména do češtiny. Dále se dělí na jednoduchou a dvojnásobnou. Může být buď povinná, kdy překladatel musí transponovat, či nepovinná, kdy se překladatel rozhoduje pro transpozici.

Na tomto úryvku můžeme pozorovat hned několik typů transpozice slovních druhů. V této ukázce uvedeme transpozici substantiva na adjektivum (adjektivizaci substantiva) a transpozici adjektiva na adverbium (adverbializaci adjektiva).

*Plus encore que par les pouvoirs magiques de la sorcière, j'étais impressionnée par l'aura qui émanait d'elle, faite de **calme profond**, de **mystère**, de **clairvoyance*** (O, s. 11)

*Neokouzlily mě ani tolik magické schopnosti čarodějnice, jako **hluboce klidná**, **tajemná** a **jasnozřivá aura**, která z ní vyzařovala.* (P, s. 10)

Ve francouzštině je substantivum *l'aura* nejprve rozvinuté o vedlejší větu podmětnou *qui émanait d'elle* a dále rozvinuté o *faite de calme profond, de mystère, de clairvoyance*. V českém překladu jsme se rozhodli vlastnosti aury vyjádřit přívlastky *hluboce klidná, tajemná a jasnozřivá* a až posléze jej rozvinout o vedlejší větu podmětnou.

Ve výrazu *[le] calme profond* jsme transponovali substantivum *calme* na adjektivum *klidná* a adjektivum *profond* na adverbium *hluboce*. Podobným způsobem jsme postupovali i u dalších vlastností. Substantivum *mystère* bylo transponováno na adjektivum *tajemná*, *clairvoyance* na *jasnozřivá*.

Dále uvádíme příklad dvojnásobné transpozice. Sloveso v nefinitním tvaru přechodníku *en réprimant* převedeme na substantivum *zákaz*, adverbialní kolokaci *sans pitié* převedeme na adjektivum *nelítostný*.

en réprimant sans pitié (O, s. 14)

nelítostný zákaz (P, s. 13)

Dále můžeme zmínit například transpozici francouzského substantiva na infinitiv.

la désignation du bouc émissaire (O, s. 16)

potřeba si vybrat obětního beránka (P, s. 14)

2.4.2. Koncentrace a diluce

Dalším typem překladatelských postupů je zúžení (koncentrace) či rozšíření (diluce) výpovědi.

Uvedme příklad koncentrace, kdy přívlastek rozvinutý *devenue obsessionnelle* vyjádříme substantivem *posedlost*. Výsledný text je pak mnohem úspornější.

une hostilité devenue obsessionnelle (O, s. 16)

posedlost nepřátelstvím (P, s. 14)

Uvádíme další příklad koncentrace, při kterém substantivum *allures* s rozvinutým přívlastkem *légères et facétieuses* převedeme do adverbiálního vyjádření *lehkomyšlně a zlomyslně*.

[*elle*] a des *allures légères et facétieuses* (O, s. 14)

[*působí*] *lehkomyšlně a zlomyslně* (P, s. 12)

Zde uvádíme úryvek s překladatelským postupem diluce, kdy je výrok z výchozího textu v přeloženém textu rozvinut.

mesurer le malentendu [...] dans les productions culturelles qui m'entouraient. (O, s. 13)

[*já*] *jsem si uvědomila škálu nepřesností v kulturní tvorbě, jež mě obklopuje.* (P, s. 12)

2.4.3. Étoffement a dépouillement

Překladatelský postup étoffement pochází ze slovesa *étoffer*, tedy plnit obsahem. Spočívá v tom, že vágnější francouzské předložky (*de, à*) jsou doplněny pomocným slovem, aby se staly plnovýznamovými. S tímto postupem se častěji setkáváme při překladu z češtiny do francouzšiny. (Tionová 2000, s. 426)

Opačným postupem je dépouillement ze slovesa *dépouiller*, tedy zbavit obsahu. Tento postup se častěji užívá při překladu do češtiny, kdy předložkové sousloví s plnovýznamovým slovem se do češtiny přeloží buď flexí nebo jednoduchým pomocným slovem, jenž vyjadřuje holý vztah. (Tionová 2000, s. 437)

Zde uvádíme příklad dépouillement, kdy jsme se rozhodli předložkové sousloví *de la part de* v češtině vyjádřit flexí.

la persécution dont elles furent victimes de la part des pouvoirs patriarcaux (O, s. 28)

s ženami, jež se staly obětmi perzekucí patriarchálních mocností (P, s. 26)

V tomto příkladě jsme nahradili předložkové sousloví jednoslovnou spojkou *když*.

au moment où elle apparaît, vers 1440 (O, s. 14)

když je poprvé kolem roku 1440 vyobrazena (P, s. 12)

2.4.4. Modulace

Modulací, která se dělí na lexikální a syntaktickou, označujeme změnu úhlu pohledu. Obsah přitom zůstává nezměněn, ale mění se výrazové prostředky tak, aby byly pro čtenáře v cílovém jazyce nepříznačné.

Zde jsme použili antonymickou modulaci.

Il faut aussi mentionner (O, s. 26)

Nesmíme zapomenout na (P, s. 24)

V tomto příkladě jsme rovněž použili antonymickou modulaci, ale ne jenom ve vztahu k celé větě, ale i ke slově *difficile* – *jednoduše*, *ne pas déduire* – *vyvodit*.

De tout cela, il paraît difficile de ne pas déduire que les chasses aux sorcières ont été une guerre contre les femmes. (O, s. 21)

Z výše zmíněného se dá jednoduše vyvodit, že hony na čarodějnice byly válkou proti ženám. (P, s. 19)

2.5. Překladatelské posuny

Překladatelské posuny jsou vlastní každému přeloženému textu, jelikož vztah výchozího a cílového jazyka nikdy není stoprocentně ekvivalentní, stejně jako vztah výchozího textu s překladem, a to jak na lexikální, syntaktické tak i sémantické rovině. V předchozích kapitolách jsme některé z posunů zmínili. Zde je stručně popíšeme a budeme klasifikovat podle Levého (2012).

2.5.1. Stylistické ochuzování díla

Jedním z posunů je například stylistické ochuzování díla. Jazyk Mony Chollet je značně pestrý, plný obrazných vyjádření, která se nám ne vždy podařila převést do češtiny.

Quelque chose autour de lui grouille d'énergie

Vyzařuje z něj silná energie. (P, s. 11)

Jak jsme již zmínili, slovo *grouiller* vyjadřuje nekončící pohyb a v slovnících najdeme jeho český ekvivalent *hemžit se*. V našem překladu se nám však nepodařilo najít výraz, který by byl úsporný a obsáhnul výše popsané.

Dále můžeme například zmínit ustálené obrazné vyjádření, které jsme při překladu do češtiny zjednodušili.

ne pas faire de vagues (O, s. 24)

nedělat problémy (P, s. 21)

Dalším příkladem může být metafora se slovem *envergure*, tedy v překladu *rozsah, rozpětí křídel*. Slovo je v textu také zvýrazněné kurzívou, je na něj tedy kladen ještě větší důraz. Při hledání v paralelním korpusu jsme narazili na adjektiva *silný, mocný, úspěšný*. Tato adjektiva se nám zdála však nedostatečná pro převedení významu originálu. Museli jsme jej tedy interpretovat dle svého vnímání. Pod spojením *femme d'envergure* se tedy předpokládá, že se jedná o důležitou, respektovanou ženu s velkým Ž. Ani jedno z těchto označení se však k pohádkové

postavě čarodějnice, která je daným souslovím popsána, nehodí. Při dalším prohloubení významu jsme došli k výrazům *soběstačná*, *nezávislá*. Může se zdát, že se jedná o synonymická vyjádření, ale při bližším pozorování zjistíme, že slovo *soběstačná* je definováno ve vztahu k sobě samé, nikoli k okolí, má v něčem i konotaci samotářství, kterou postava Flutter Mildweather splňuje. Čarodějnice je ale navzdory svému samotářství velmi důležitou a uznávanou součástí komunity, proto jsme se ji rozhodli popsat slovem *nezávislá*, které ji definuje ve vztahu (v *závislosti*) k ostatním a zachovává prvek její síly. Námi zvolený termín však dostatečně nevyjadřuje citové zabarvení originální pasáže.

*Floppy m'avait laissé le souvenir de ce que pouvait être **une femme d'envergure***
(O, s. 12)

*[Flutter] ve mně zanechala vzpomínku na to, jakou by mohla být **nezávislá žena**.*
(P, s. 11)

2.5.2. Generalizace

Dále můžeme zmínit příklad generalizace. Slovo *piqueur* nemá v češtině ekvivalentní termín, proto jsme se jej rozhodli přeložit pod zjednodušeným termínem *mučitel*.

*Après leur arrestation, les accusées étaient dénudées, rasées et livrées à un « **piqueur** », qui recherchait minutieusement la marque du Diable, à la surface comme à l'intérieur de leur corps, en y enfonçant des aiguilles.* (O, ss. 19-20)

*Po zatčení byly čarodějnice svlečeny, oholeny a následně odevzdány **mučiteli**, který důsledným probodáváním jehlou hledal d'áblovu znamení na povrchu i uvnitř jejich těl.* (P, s. 17)

2.5.3. Intelktualizace

Zmíňme zároveň příklad intelektualizace, tedy vykládání nedorozumění. Při dlouhém výčtu čarodějnic, jež byly odsouzeny a zavražděny, autorka uvádí

v závorkách rok jejich úmrtí. Pro plynulost textu jsme se rozhodli tuto informaci vyjádřit explicitně. Byli jsme nuceni zkrátit jednotlivé syntaktické segmenty, což ve výsledném textu posílilo kohezi, a obsah zůstal stejný.

Ve stejné pasáži jsme se dopustili i další intelektualizace při vysvětlení pojmu *cheviller*, u kterého jsme též nenašly jazykový ekvivalent.

Des navires sont en difficulté sur la mer ? Digna Robert, en Belgique, est saisie, brûlée, exposée sur une roue (1565). Un moulin près de Bordeaux ne fonctionne plus ? On prétend que Jeanne Noals, dite Gache, l'a "chevillé" (1619). (O, s. 19)

Když se loď dlouhou dobu z plavby nevrací, je z toho obviněna Digna Robert. V roce 1565 je zatčena, upálena a její tělo je vystaveno na mlýnském kole. Když se zastaví mlýn u Bordeaux, tvrdí se, že ji kouzlem znehybnila Joanne Noals, přezdívaná Gache. Byla popravena roku 1619. (P, s. 17)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo nejprve přeložit část úvodní kapitoly esejistického díla Mony Chollet *Sorcières : La puissance invaincue des femmes* a následně výsledný překlad opatřit komentářem, který se opírá převážně o teoretická díla Ch. Nordové, J. Levého a E. Janovcové. Překlad byl proveden s ohledem na populárně-naučný charakter textu a na kulturně-historický kontext cílového publika.

Po podrobné analýze výchozího textu jsme popsali překladatelské problémy, se kterými jsme se potýkali a uváděli jejich řešení v jednotlivých citacích z originálu a ze shodných přeložených pasáží. Výchozí text byl značně náročný zejména z lexikální a syntaktické stránky. Pasáže s přímými citacemi a odbornou terminologií vyžadovala značně časově náročná řešení. Potýkali jsme se rovněž s úskalími poetického jazyka autorky, jejíž metaforická vyjádření se nám ne vždy podařila převést do češtiny. Na syntaktické rovině bylo značně obtížné dodržování syntaktických celků. Museli jsme často věty segmentovat či měnit jejich slovosled. Na konci našeho teoretického komentáře jsme ve zkratce uvedli některé z překladatelských posunů, kterých jsme se dopustili. Jednotlivé příklady a citace v teoretickém komentáři však nejsou vyčerpávající.

Výsledný text se zdá být přeložený shodně se svým funkčním stylem a s cílovým publikem. Domníváme se, že by v českém kontextu toto přeložené dílo našlo své čtenářské publikum v levicově a feministicky orientovaných kruzích.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

CHOLLET, Mona. *Sorcières. La puissance invaincue des femmes*. Paris: Éditions La Découverte, 2018. ISBN 978-2-35522-122-4.

Sekundární literatura k teoretickému komentáři

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum. 2013. ISBN 978-80-246-1946-0.

ČERMÁK, František a Olga NÁDVORNÍKOVÁ. *Románské jazyky a čeština ve světle paralelních korpusů*. Praha: Karolinum. 2015. ISBN 978-80-246-2914-8.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., uprav. vyd. Praha: Apostrof. 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

NORD, Christian. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam – Atlanta. 1991. GA: Rodopi. ISBN 90-5183-311-3.

TIONOVÁ, Alena a kol. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Leda Jazykové učebnice pro veřejnost. 2000. ISBN 80-85927-80-2..

Elektronické prameny k teoretickému komentáři

Notice de personne : Chollet, Mona. *BnF Catalogue général* [online]. [cit. 2022-07-15] < https://data.bnf.fr/fr/13745063/mona_chollet/ >

Blog autorky Mony Chollet [online]. [cit. 2022-07-15] < <https://www.la-meridienne.info/> >

„Mona Chollet is awarded the European Essay Prize for *Réinventer l'amour*“ [online]. [cit. 2022-07-15] < <https://fondation-veillon.ch/en/> >

À propos de Zones [online]. [cit. 2022-07-15] < <https://www.editions-zones.fr/a-propos/> >

„Od ledna mohou ženy používat příjmení v nepřechýleném tvaru bez jakýchkoli dalších podmínek“. *Právní prostor*. [online]. 10/01/2022 [cit. 2022-07-20] < <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/od-ledna-mohou-zeny-pouzivat-prijmeni-v-neprechylenem-tvaru-bez-jakychkoli-dalsich-podminek> >

Sekundární literatura k překládanému textu

ANDRESOVÁ, Petra. *Čarodějnické procesy v českých zemích*. [online]. Olomouc, 2009. ss. 46, 68. [cit. 2022-07-26]. Diplomová práce. Právnická fakulta. Univerzita Palackého v Olomouci.

< <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Ftheses.cz%2Fid%2Fodrov%2F45207-758804696.doc&wdOrigin=BROWSELINK> >

BARTLETT, Robert a Kateřina JIRSOVÁ. *Oběšenec: středověký příběh zázraku, paměti a kolonialismu*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1251-1.

CIHELKOVÁ, Eva a kol. *Regionalismus a multilateralismus: Základy nového světového obchodního řádu?* C H Beck, 2010. s. 69.

DELUMEAU, Jean a Jana SMUTNÁ-LEMMONIEROVÁ. *Strach na Západě ve 14.-18. století: obležená obec*. Praha: Argo, 1999.

FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Společné politiky EU*. C H Beck, 2008. s. 99-105.

GINZBURG, Carlo. *Noční příběh: sabat čarodějnic*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-514-2.

INSTITORIS, Henricus, SPRENGER Iacobus a Jitka LENKOVÁ. *Kladivo na čarodějnice*. Praha: Levné knihy KMA. 2006.

INSTITORIS, Henricus, SPRENGER Iacobus a Jitka LENKOVÁ. *Kladivo na čarodějnictví, čarodějnice a jejich kacířství kopí hubící, z různých autorů složené a do čtyř svazků správně rozdělené... / Malleus maleficarum, maleficas et earum haeresim frameâ conterens...* Praha: Otakar II. 2005.

KAPLICKÝ, Václav. *Kladivo na čarodějnice*. Praha: Fortuna Libri. 2016. ISBN 978-80-7546-021-9.

KIECKHEFFER, Richard a Kateřina JIRSOVÁ. *Magie ve středověku*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-660-2.

KREUZ, Petr. Dva překlady "Kladiva na čarodějnice." *Listy Filologické / Folia Philologica*, 125(1/2). 2002. s. 139-149 < <http://www.jstor.org/stable/23467868> >

KREUZ, Petr. Heinrich Kramer/Institoris a české země. Se zvláštním zřetelem k Institorisovu působení v Olomouci v letech 1499-1505. *Olomoucký archivní sborník*. Olomouc: Zemský archiv v Opavě, státní okresní archiv v Olomouci Sv. 16. 2018. s. 92-127.

KŘIVÁČEK, Petr. *Čarodějnické procesy na Šumpersku* [online]. Praha, 2010, ss. 12-13. [cit. 2022-07-25]. Diplomová práce. Katedra právních dějin. Univerzita Karlova. < <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/36167?show=full> >

MÍČA, Ladislav. *Ordály – pouhé iracionální důkazní prostředky? : Úloha božích soudů ve společnosti doby předhusitské*. [online]. Olomouc, 2016. ss. 212-224.

[cit. 2022-07-25]. Disertační práce. Katedra historie. Filozofická fakulta. Univerzita Palackého v Olomouci. < <https://theses.cz/id/hwwkbf/20273147> >

MIKMEKOVÁ, Eliška. *Obraz čarodějnických procesů v české a charvátské krásné literatuře*. [online]. Brno, 2019. s. 26. [cit. 2022-07-26]. Magisterská diplomová práce. Ústav slavistiky. Filozofická fakulta. Masarykova univerzita. < <https://is.muni.cz/th/zngve/Magisterska-diplomova-prace-Mikmekova.pdf> >

POKUTOVÁ, Michaela. Kaliban a čarodějnice: Původní akumulace kapitálu a proměny genderových vztahů. *Kontradikce: časopis pro kritické myšlení. Ročník 4, číslo 1/2020*. Praha: Filosofický ústav AV ČR. ss. 37-62 [online] [cit. 2022-07-25] ISBN 978-80-7007-691-0.

RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel a kol. *Psychiatrie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012. s. 15. ISBN 978-80-246-2712-0.

SHAKESPEARE, Wiliam a ČELAKOVSKÝ Ladislav. *Bouře. Jednání V, 1*. [online]. 1870. s. 19. [cit. 2022-07-20]. Masarykova Univerzita. < https://www.phil.muni.cz/kapradi/hotove_texty/Celakovsky_Tem.pdf >

SHAKESPEARE, Wiliam a HILSKÝ Martin. *Bouře. Jednání V, 1*. Praha: Atlantis, 2007. s. 93. ISBN 978-80-7108-288-0.

SVATOŠ, Miroslav, a kol. *Zahraniční obchod: Teorie a praxe*. Grada Publishing, 2009. s. 69.

SYNDER, Timothy. *Cesta k nesvobodě*. Paseka, 2019. s. 146.

ŠIMEČEK, Michal. *Sociální reprezentace sexuálních deviací* [online]. Brno, 2008. [cit. 2022-07-25]. Disertační práce. Katedra psychologie. Masarykova univerzita. < <https://is.muni.cz/th/i3h6r/Disertace.txt> >

TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Brno: Host. 2012. ISBN 978-80-7294-528-3.

Elektronické zdroje k překládanému textu

APPL, Filip. Johann Weyer: Chránil známý bojovník proti démonům čarodějnice? *Enigma Plus*. [online]. 14/9/2020. [cit. 2022-07-25]. < <https://enigmaplus.cz/johann-weyer-chranil-znamy-bojovnik-proti-demonum-carodejnice/> >

PAVLÍK, Václav. Podílel se na napsání Kladiva na čarodějnice, sám o něm ale pochyboval. *Náš region*. [online]. 12/06/2019 [cit. 2022-07-25]. < <https://nasregion.cz/podilel-se-na-napsani-kladiva-na-carodejnice-sam-o-nem-ale-pochyboval-142835/> >

TRACHTENBERG, Barry. Uměle vyvolaná panika nad hnutím BDS odvádí pozornost od neonacismu. *Alarm*. [online]. 16/08/2019. [cit. 2022-07-26] <

<https://a2larm.cz/2019/08/umele-vyvolana-panika-nad-hnutim-bds-odvadi-pozornost-od-neonacismu/> >

ZAKARIA, Fareed. Vadí jim to? Americké elity reagují na Trumpa zbaběle. *Respekt*. [online]. 20/8/2017. [cit. 2022-07-26]. < <https://www.respekt.cz/tydenik/2017/34/vadi-jim-to> >

Příběhy Astrid Lindgrenové jsou o životních výzvách, proto jsou nesmrtelné. *Zlínská festivalová revue*. s. 1. [online]. 1/6/2017. [cit. 2022-07-25] < https://www.zlifest.cz/wcd/festivalove_listy/festivalove_noviny_2017/zff_0106_ctvrtek.pdf >

Skupina lidí chce před pohřbem Thatcherové dostat na špičku hitparády píseň o mrtvé čarodějnici. *iRozhlas*. [online] 12/04/2013 [cit. 2022-07-25]. < https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/skupina-lidi-chce-pred-pohrbem-thatcherove-dostat-na-spicku-hitparady-pisen-o-mrtve-carodejnici_201304122156_vkourimsky >

Audiovizuální zdroje k překládanému textu

Čaroděj ze země Oz [The Wizard of Oz] [film]. Režie FLEMING, Victor. USA, 1939.

Kladivo na čarodějnice [film]. Režie VÁVRA, Otakar. Československo, 1970.

Příručky a slovníky

Francouzsko-český slovník. *Slovníky Lingea | On-line slovníky, překlady, gramatiky a konverzace* [cit. 2022-07-21] [online]. © 2017 Dostupné z: <https://slovníky.lingea.cz/francouzsko-cesky/>.

Internetová jazyková příručka [online] © 2008–2022. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [cit. 2022-07-21]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>

KLÉGR, A. – KUBÁNEK, M. – MALÁ, M. – ROHRAUER, L. – ŠALDOVÁ, P. – ŠEBESTOVÁ, D. – VAVŘÍN, M. – ZASINA, A. J.: *Korpus InterCorp – angličtina, verze 14 z 31. 1. 2022*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>

KŘEN, M. – CVRČEK, V. – HENYŠ, J. – HNÁTKOVÁ, M. – JELÍNEK, T. – KOCEK, J. – KOVAŘÍKOVÁ, D. – KŘIVÁN, J. – MILIČKA, J. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠINDLEROVÁ, J. – ŠKRABAL, M.: *SYN2020: reprezentativní korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2020. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>

NÁDVORNÍKOVÁ, O. – VAVŘÍN, M. – ZASINA, A. J.: *Korpus InterCorp – francouzština, verze 14 z 31. 1. 2022*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>

Treq: Databáze překladových ekvivalentů [online] © 2015. Praha: Ústav Českého národního korpusu [cit. 2022-07-21]. Dostupné z: <http://treq.korpus.cz/index.php>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I

Výchozí text – CHOLLET, Mona. *Sorcières : la puissance invaincue des femmes*.